

JÁN UHER

SLOVENSKÁ NÁRODNOSTNÁ OTÁZKA V ČSR

ÚVOD

Táto práca nie je vyčerpávajúcim zhodnotením a spracovaním tejto obsiahlej a veľmi zložitej problematiky. Sú v nej vytýčené v podstate tri základné úlohy:

1. Ukázať, v čom spočíval po vytvorení predmníchovskej československej republiky slovenský národnostný problém, kde boli jeho korene a aký bol jeho obsah.

2. Na historickej skutočnosti ukázať nemožnosť skutočne demokratického riešenia národnostnej otázky československou buržoáziou, jej bezvýhodnosť v tejto otázke za predmníchovskej republiky a okupácie. V protiklade k tomu snažil som sa postaviť stanovisko KSČ k národnostnej otázke, ktoré sa dnes stalo základom jej skutočného riešenia.

3. Ukázať riešenie slovenskej národnostnej otázky v našej ľudovodemokratickej republike v protiklade s jej riešením v predmníchovskej buržoáznej republike, to, čo sa tu už dosiahlo, v čom ešte dnes spočívajú problémy, ako sa riešia, aké prekážky sa tomuto riešeniu stavajú do cesty a ako sa môžu prekonať.

Na tieto hlavné otázky snažil som sa po ich rozbere v jednotlivých kapitolách dať stručne zhrnuté odpovede v záveroch. Usiloval som sa nie o vyčerpávajúce opísanie udalostí, ale najmä o teoretické spracovanie otázok. Príklady, ktoré som použil, mali slúžiť buď na hlbšie vysvetlenie problémov alebo na ilustráciu. Výnimkou v tomto postupe je čiastočne prvá časť, ktorá má splniť prvú z vytýčených úloh. Chcel som to dosiahnuť takým spôsobom, že som sa snažil ukázať zhruba skutočnosť takú, aká bola, bez toho, aby som k nej musel pridávať mnoho vlastných slov. Ale zároveň bolo treba aj zdôrazniť, že v predmníchovskej republike nešlo pri nesprávnom riešení národnostnej otázky len o omyly a chyby, vyplývajúce snáď z nedostatku skúseností na začiatku vývoja novej republiky, z ktorej by sa buržoázna demokracia mohla prípadne neskôr poučiť a ich odstrániť (ako sa snažia niekedy meštiaci zvrtnúť otázku), že tu nešlo len o nesprávnu *politiku* buržoázných štátnikov a ideológov, závislú od ich subjektov, ale práve naopak, že táto politika musela byť *nevyhnutným* odrazom existujúcich hospodárskych a sociálnych pomerov vlastných kapitalistickému systému.

K číslam a faktom z predmníchovskej republiky dávam ako protiklad pod čiaru dnešné čísla z príslušných oblastí.

Treba tiež pripomenúť, že najmä v období po roku 1945 vzal som si za úlohu rozpracovať predovšetkým vzťah národnostnej otázky k socialistickej industrializácii. Nepreskúmal som národnostnú otázku a jej riešenie vo vzťahu k všetkým ostatným

otázkam, napríklad veľmi dôležitej agrárnej a roľníckej otázky, i keď som ju nepustil celkom zo zreteľa, mohol som sa miestami len dotknúť. Vybral som však (domnievam sa) otázku najdôležitejšiu — industrializáciu, ktorej riešenie je ekonomickým základom riešenia ďalších otázok, medzi nimi i otázky agrárnej a roľníckej.

Nakoniec treba si uvedomiť, že i keď vzťah Čechov a Slovákov v republike je v národnostnej otázke hlavným vzťahom, nemožno ho izolovať od vzájomných vzťahov k ostatným národnostiam žijúcim v republike. Na druhej strane nebolo mi však možné v tejto práci podrobnejšie sa zaoberať špecifickými problémami národnostnej otázky všetkých týchto národností. Pravda, niektoré všeobecnejšie závery týkajúce sa slovenskej národnostnej otázky treba vzťahovať na národnostnú otázku v republike vôbec, i keď sa o tom na niektorých miestach v práci výslovne nehovorí.

I

KORENE SLOVENSKEJ NÁRODNOSTNEJ OTÁZKY V PREDMNÍCHOVSKEJ REPUBLIKE

Vytvorením Československej republiky roku 1918 vyvrcholil odboj našich národov proti starému rakúsko-uhorskému monarchizmu. V spoločnom štáte Čechov a Slovákov uskutočnili sa stáročné túžby nášho ľudu po slobodnej vlasti. Vlastný štát, ktorý vznikol pod vplyvom múdrych leninsko-stalinských zásad národnostnej politiky, stal sa stelesnením snáh najlepších synov českého a slovenského národa, vyjadrením odkazu jeho revolučnodemokratických tradícií.

Pre naše národy, ako hovorí Klement Gottwald, „je Československo jedinou prirodzenou a možnou základňou ich štátneho života, na ktorý má každý národ nezadateľné právo“.¹

Vznik Československej republiky bol v našich dejinách v porovnaní so starou monarchiou, od ktorej hrozila Slovákom takmer národná smrť, mohutným revolučným krokom vpred. Avšak po jej vzniku čoskoro sa ukázalo, že nová buržoázno-demokratická republika nehodlá uskutočňovať všetky tie ideály, za ktoré proti starej reakcii bojoval náš pracujúci ľud. Pomocou hanebnej zrady pravičiarskych vodcov sociálnej demokracie podarilo sa v decembri 1920 boj o charakter republiky vyhrať buržoázii, ktorá uchwätila moc do svojich rúk. Moc v rukách buržoázie znamenala, že republika sa začala budovať na kapitalistických základoch. Zároveň to aj znamenalo, že spravodlivé a nezadateľné požiadavky pracujúceho ľudu jednotlivých národov a národností sa uskutočnia len v minimálnej miere. Zato však nový štát plne zabezpečoval požiadavky všetkých kapitalistov v republike. V zaostalom Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine našiel český finančný kapitál vhodný objekt polokoloniálneho vykorisťovania a nové trhy pre 75% rakúsko-uhorského priemyslu, nachádzajúceho sa v Čechách. Český finančný kapitál, aby udržal tento svoj pomerne silný priemysel a zabezpečil jeho ďalšiu prosperitu a výnosné zisky majiteľom, zabezpečoval si od samého začiatku republiky Slovensko a Zakarpatskú Ukrajinu ako odbytište svojho tovaru a zároveň aj ako rezervuár lacných pracovných síl.

Agrárny polokoloniálny charakter Slovenska, zdedený zo starého Rakúsko-Uhorska, sa vládou imperialistického kapitálu umele prehľboval nielen tým, že potlačoval ďalší rozvoj priemyselnej výroby, ale dokonca i odbúravaním predtým existujúceho priemyslu. Najväčšie závody hutného, kovorobného, papiernického,

¹ Kl. Gottwald, *Za večné bratstvo Čechov a Slovákov*, Bratislava 1949, 66.

sklárskeho a iného priemyslu zastavili prácu a robotníctvo týchto závodov zostalo bez zamestnania.

Už v prvých rokoch republiky bolo zrušených a odmontovaných 7 vysokých pecí: v Krompachoch, Likieri, Chyžnej Vode, Hnúšti, Drnave, Dobšínej a Stratenej.

Výroba surového železa poklesla z 270 000 ton vyrobených roku 1899 na 14 000 ton roku 1931 a roku 1932—34 bola táto výroba úplne zastavená.² Tak bola zrušená vysoká pec v Tisovci, obmedzená výroba v Podbrezovej, zastavené bane v Spiši, Gomeri, závody v Turci, Liptove, Krompachoch, Slavošovciach, Hôrke a inde. V krompašských železiarňach prišlo tým o prácu 3000 ľudí, v slavošovských papierňach 900, vo Zvolene 800, Hnúšti 500, Chyžnej vode 450 a ďalšie tisíce z iných odmontovaných závodov stratili možnosť obživy.³

Pred začiatkom prvej svetovej vojny roku 1913 bolo na dnešnom území Slovenska zamestnaných v priemysle asi 92 000 ľudí. Keď k nim pripočítame príslušníkov výrobných živností, zistíme, že spolu tvorili asi 17% obyvateľstva. Naproti tomu v českých krajinách už roku 1910 prislúchalo do priemyslu a výrobných živností 40,7% obyvateľstva. Teda hneď pri vzniku Československej republiky, ako hovorí V. Široký, „Slovensko zaostávalo o pol storočia“. I v našich pomeroch platili Marxove slová „... trpíme ... nielen rozvojom kapitalistickej výroby, ale i nedostatkom jej rozvoja“, ktoré uviedol v predslove ku *Kapitálu*, opisujúc vtedajšie Nemecko.⁴

Bolo len prirodzené očakávať, že v novej demokratickej republike začne Slovensko rýchlo doháňať toto svoje polstoročné zaostávanie. Avšak odbúraním priemyslu klesol roku 1926 (to znamená v období konjunktúry a prechodnej stabilizácie kapitalizmu) počet zamestnaných v priemysle z roku 1913 na 80 000 osôb. Potom až roku 1937, v čase zvýšeného ohrozenia republiky Nemeckom, keď sa museli zo strategických dôvodov začať na Slovensku stavať zbrojárske podniky (Dubnica, Považská Bystrica a iné), dosiahol počet osôb zamestnaných v priemysle 104 915, čo je len o veľmi málo viac ako roku 1913, nehľadiac na to, že počet obyvateľov neustále stúpal.⁵

Je len samozrejmé, že v dôsledku takejto hospodárskej politiky vládnucej veľkoburžoázie zostalo Slovensko agrárnou krajinou. Zatiaľ čo v českých krajinách sa živilo poľnohospodárstvom len 28,3% obyvateľstva, na Slovensku sa ním muselo živiť 56,8% obyvateľov.⁶ Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že keď Slovensko bolo

² *Hospodársky rozmach Slovenska v prvej československej päťročnici*, Bratislava 1954, 23.

³ M. Sabolčík, *Hospodárska politika buržoázie v predmníchovskej ČSR*, Nové slovo, čís. 7, 1952, 132.

⁴ K. Marx, *Kapitál*, Praha 1953, 16.

⁵ *Hospodársky rozmach Slovenska v prvej československej päťročnici*, Bratislava 1954, 22—23.

Pre porovnanie uvádzam dnešný stav: Len *prírastok* objemu priemyselnej výroby za jediný rok 1952 oproti roku predchádzajúcemu sa svojím objemom rovná celému objemu kapitalistickej priemyselnej výroby na Slovensku za predmníchovskej republiky, dosiahnutému roku 1937 (V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952, 284).

Celý objem výroby vzrástol na Slovensku dnes na 467% oproti roku 1937. Hrubá výroba ťažkého priemyslu vzrástla oproti predvojnovému stavu na 769% (K. Bacílek na sjazde KSS 22.—24. apríla 1955).

⁶ Na konci roku 1953 kleslo toto číslo na 40%. Ak pred vojnou prevažovala poľnohospodárska výroba nad priemyselnou v pomere 36% priemyselnej a 64% poľnohospodárskej, tak roku 1954 podiel priemyslu vzrástol už na 69% a podiel poľnohospodárskej výroby predstavuje 31% celkovej výroby na Slovensku (K. Bacílek na sjazde KSS 22.—24. apríla

krajinou agrárnou, boli pomery aspoň v poľnohospodárstve utešenejšie ako v priemysle. Česká a slovenská buržoázia snažila sa skutočne často takýto dojem vzbudiť najmä tým, že zamieňala napríklad Žitný ostrov a niektoré južné úrodné kraje jednoducho so Slovenskom (s celým Slovenskom). O Žitnom ostrove potom hovorila ako o „bohatej obilnici Československa“. Takýmto a podobným „logickým“ postupom sa nakoniec vytvárali „národohospodárske“ teórie na obhajobu existujúcej hospodárskej štruktúry (Čechy priemyselné, Slovensko poľnohospodárske), ktorá vraj vznikla historicky na základoch *prírodzenej* deľby práce, závislej od prírodných podmienok.⁷

Takéto a podobné „vedecké“ odôvodnenia mali ľudu zaslepovať oči. Skutočnosť však bola taká, že Slovensko nebolo vyspelou, ale značne *zaostalou* agrárnou krajinou, a to takou krajinou, ktorá disponovala množstvom nevyužitých prírodných bohatstiev na priemyselné spracovanie.

Na rovnakej rozlohe zaostalým spôsobom obrábanej pôdy žilo asi o 40 % viac ľudí ako v Čechách. Výnosnosť pôdy veľku — podľa odhadu odborníkov — bola však na Slovensku asi o 60 % menšia.

Na jednej strane rozprestierali sa veľké latifundiá statkárov s najúrodnejšou pôdou, na druhej strane státisíce drobných roľníkov na kúskoch do nemožnosti rozdrobenej pôdy biedne živorili. Len za pozemkovej reformy bolo na Slovensku rozdelených 525 zvyškových majetkov, ktoré si medzi sebou rozdelila agrárnická buržoázia, ľudácki vodcovia a rôzni centralisti za „zásluhy“ o vznik a budovanie štátu. Roľníkom, ktorým sa pôda z pozemkovej reformy dostala, bola často na základe rôznych podvodov a machinácií braná späť, alebo ju museli — ako napríklad v obci Košeca — po súdnych fahaniaciach s veľkostatkármi, trvajúcimi celé dve desaťročia a vzniknutými na základe vyloženého podvodu, dvakrát i trikrát zaplatiť.

Takéto prípady neboli iste ojedinelé.

A tak poľnohospodárske majetky za predmníchovskej republiky s výmerou nad 20 ha tvorili na Slovensku len 3 % všetkých usadlostí, ale zaberali 50 % všetkej slovenskej pôdy. Naproti tomu majetky s pozemkovým vlastníctvom do 5 ha tvorili 72 % všetkých usadlostí, ale zaberali len 16,7 % všetkej pôdy. Pritom treba pamätať na to, že z týchto malých vlastníkov bola ešte prevažná väčšina (asi 40 % zo 72) takých, čo vlastnili pôdu len do 2 ha.⁸

Pri takejto rozdrobenosti roľníckej pôdy a pri finančnej slabosti roľníkov samozrejme takmer vôbec neexistovala mechanizácia poľnohospodárskej výroby. Moderné výkonné stroje (traktory a pod.) si mohli dovoliť len statkári, bežné stroje (kosačky, sejačky, samoviazače, elektrické motory na rezanie dreva, krmív a pod.) si mohli dovoliť len bohatí sedliaci, vykorisťujúci dedinskú chudobu. Preto bolo na slovenských dedinách úplne bežným javom obrábanie pôdy na kravách, ba úplnou výnimkou — zvlášť v hornatých krajoch — nebolo ani ručné prekopávanie pôdy,

1955). To znamená, že priemyselný charakter Slovenska už značne prevyšuje nad poľnohospodárskym.

⁷ Dokonca ešte i po oslobodení, roku 1945, keď sa buržoázia snažila zahatiť industrializáciu Slovenska teóriami „o zbytočných obetiach“, písal Peroutkov časopis o tom, že Slovensko má oveľa horšie predpoklady pre priemyselnosť ako kraje české „pre svoju uhoľnú chudobu, zemepisnú polohu a pre nedostatok priemyselnej tradície (!) obyvateľstva“ (pozri K. B a c í l e k, *Jednota národov našej republiky — záruka ďalšieho rozkvetu Slovenska*, Pravda, 25. novembra 1954).

⁸ Všetky doteraz uvedené čísla z poľnohospodárstva sú z rôznych prejavov V. Širokého. Pozri *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952, 10, 15, 100 a 202.

ručné mlátenie obilia a pod.⁹ Životná úroveň roľníckeho ľudu musela byť v dôsledku toho priamo neuveriteľne nízka. Zvlášť prenikavo to uvidíme, keď si porovnáme české krajiny a Slovensko a uvedomíme si, že i životná úroveň malých a stredných roľníkov v Čechách bola po celé obdobie predmníchovskej republiky stlačená na minimum.¹⁰ Niet divu, keď pomery potom rýchlo dospeli tak ďaleko, že celá jedna tretina obyvateľov žila pod úrovňou, ktorú i kapitalistický štát pokladal za existencné minimum.

Nebola to len nižšia spotreba roľníckych rodín a pomerne väčšia a vždy vlekľejšia nezamestnanosť robotníkov, ale dokonca i „pevné“ mzdy a platy boli na Slovensku podstatne nižšie ako v českých krajinách. Stávali sa dokonca i také prípady (najmä v stavebníctve), že keď si českí robotníci v štrajkovom boji vynucovali na kapitalistoch zvýšenie miezd, prisľúbili zamestnávateľia odborovým funkcionárom zvýšenie pod tou podmienkou, že nebudú žiadať toto zvýšenie aj pre robotníkov v ich podnikoch na Slovensku.

Rozdielnosť miezd Slovenska a českých krajín v predmníchovskej republike jasne vidieť i z oficiálnych buržoáznych štatistík, i keď tieto vo svojich výpočtoch veľmi často — ba spravidla vôbec — neprihliadali k tomu, že na Slovensku (najmä v stavebníctve, poľnohospodárstve, ale i v iných odvetviach) bývala dlhšia denná pracovná doba ako v Čechách.¹¹ Takáto mzdová politika opäť musela stlačovať spotrebu slovenských pracujúcich, a keby sme ju porovnávali od jedného potravinového a priemyselného článku dennej spotreby k druhému, zistili by sme podstatne nižší priemer na hlavu ako v českých krajinách.

Łúpežná hospodárska politika a z nej vyrastajúca sociálna bieda bola príčinou toho, že trvalá armáda nezamestnaných sa tlačila do poľnohospodárstva, kde na malých kúskoch zle obrábanej pôdy živorili rozvetvené, mnohočlenné rodiny, v skutočnosti vlastne niekoľko rodín. Druhý spôsob, ktorým bol prinútený slovenský pracujúci ľud riešiť túto svoju životnú mizériu, bolo vystahovalectvo.

Už dlhé desaťročia pred vznikom Československej republiky, za Rakúsko-Uhorska vystahovávali sa za prácou do cudziny desaťtisíce Slovákov. Očakávalo sa, že nová, „slobodná“ republika nebude taká macošská ako starý rakúsko-uhorský žalár našich národov. No i v tomto očakávaní sa naši pracujúci kruto sklamali. Karavány vystahovalcov tiahli po celé obdobie predmníchovskej republiky i za zhoršených vystahovaleckých podmienok neustále do zahraničia.

Ruka v ruke s hospodárskou zaostalosťou a sociálnymi pomermi tiahla sa i zaostalosť kultúrna. Nie však taká, ktorá by vyplývala z akýchsi prirodzených, nemenných, vrozených vlastností národa — ako sa to často snažila i iným národom pripísať buržoázna pveda a propaganda rasistickými teóriami — ale kultúrna zaostalosť vyvierajúca zo *spoločenských* príčin, na Slovensku konkrétne z łúpeživej politiky imperialistického vládneho systému.

Najhoršie bolo to, že na vzdelávanie širokých mas pracujúcich a vôbec na kul-

⁹ Kým v predmníchovskej republike pripadlo na jeden traktor na Slovensku 2768 ha poľnohospodárskej pôdy (a treba povedať, že to bola len veľkostatkárska a statkárska pôda), pripadlo na jeden traktor na konci päťročnice roku 1953 už len 334 (!) ha poľnohospodárskej pôdy. Podiel pôdy obrábanej v socialistickej veľkovýrobe bol ku koncu roku 1953 už 41% poľnohospodárskej a 42% ornej pôdy. Pozri *Hospodársky rozmach Slovenska v prvej československej päťročnici*, Bratislava 1954, 63.

¹⁰ Pozri V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialisticom Československu*, Bratislava 1952, 10 a 20.

¹¹ Pozri napr. *Statistické ročenky*, Státní úřad statistický, Praha 1936, 213 a 1938, 233. Skutočné rozdiely v denných mzdách robotníkov pohybovali sa priemerne okolo 20%.

túrnú činnosť „neboli“ prostriedky. Neboli v celej republike, ale tým menej ich bolo na Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine. Matica slovenská, vrcholná kultúrna inštitúcia národa, ktorá mala (pretože inej nebolo) sčiasťky plniť i funkciu akadémie vied, dostávala hanebnú žobrácku podporu 60 000 Kč ročne.

Z úradnej štatistiky, uvádzajúcej, koľko obcí v republike nemá napríklad svoje vlastné knižnice, vidíme, že i keď bol celkový počet slovenských obcí podstatne menší ako v českých krajinách, na Slovensku bolo oveľa viac obcí bez knižnice. V číslach to vyzerá takto: v českých krajinách bolo 274 obcí bez vlastnej knižnice, na Slovensku 387 obcí. Na 100 obyvateľov pripadalo v Čechách 75,3 zväzkov kníh, na Slovensku 28,2.¹²

Slovenská filmová výroba vôbec neexistovala. A to nielen výroba celovečerných umeleckých filmov, ale ani výroba vlastných týždenníkov, resp. krátkometrážnych kultúrno-výchovných alebo vedecko-populárnych filmov.¹³ Roku 1937 bolo v republike celkom 1990 kín s pevným stanovišťom. Z toho v českých krajinách 1788, na Slovensku 187 a v Zakarpatskej Ukrajine 15.¹⁴

Kritická situácia bola po tejto stránke i v školstve. Na Slovensku pripadalo na jedného učiteľa raz toľko žiakov ako v Čechách. Pomerný počet škôl, najmä meštianskych, stredných a odborných bol na Slovensku veľmi nízky.

Priamo úplne nemožný bol stav vysokého školstva. Existovala vlastne len jedna vysoká škola — Komenského univerzita v Bratislave s tromi nevybavenými fakultami. Počet poslucháčov (okolo 2500) bol vzhľadom na potreby národa, ktorý predtým nikdy nemal možnosť školiť doma svoju inteligenciu, úplne nedostačujúci. Pri tom musíme si ešte uvedomovať, aké bolo triedne zloženie i týchto poslucháčov. Mládeže pochádzajúcej z proletárskych a maloroľníckych rodín mohlo vyštudovať veľmi málo. Tí, ktorí sa k tomu cez všetky prekážky prebojovali, mali za štúdií i potom nezávideniahodný, ťažký život. Ukazujú to veľmi dobre napríklad inzeráty z novín a časopisov predmníchovskej republiky, ktorými počas štúdia, ba často i po vyštudovaní hľadali možnosť obživy.¹⁵

Na faktickom materiáli by sme mohli vypočítať nekonečné množstvo jednotlivých javov zo všetkých oblastí spoločenského života a došli by sme vcelku všade k podobným výsledkom.

Týchto niekoľko doteraz uvedených vcelku stručných údajov z hospodárskej, sociálnej a kultúrnej oblasti osvetľuje postavenie Slovenska v kapitalistickej republike (i keď na druhej strane bolo by nesprávne nevidieť pre tieto fakty všetko po pozitívne, čo priniesla Slovensku i buržoázna Československá republika v po-

¹² *Statistická ročenka*, Praha 1938, 261.

¹³ V päťročnici sa na Slovensku vyrobilo 406 filmov, z toho 10 celovečerných umeleckých, 5 celovečerných dokumentárnych, 126 krátkych a 256 zpravodajských.

Roku 1953 bolo na Slovensku 911 kín, okrem toho v závodoch 1322 premietacích prístrojov. Niekoľkonásobne stúpol počet majiteľov rádioprijímačov. (*Hospodársky rozmach Slovenska v prvej československej päťročnici*, Bratislava 1954, 123—124).

¹⁴ *Statistická ročenka*, Praha 1938, 269.

¹⁵ K. Bacilek uviedol na plenárnom zasadnutí ÚV KSS v decembri 1953 o dnešnom stave nášho školstva tieto čísla: Roku 1937 sa na 12 priemyselných školách vzdelávalo len 1945 žiakov, v školskom roku 1952/53 študovalo na 46 priemyselných školách 14 831 žiakov; roku 1937 bolo na Slovensku 57 gymnázií, v školskom roku 1953/54 bolo 96 jedenástočných stredných škôl. V školskom roku 1953/54 bolo na Slovensku 11 vysokých škôl s 29 fakultami, ktoré navštevuje vyše 13 000 poslucháčov. Okrem toho študuje ešte mnoho mladých ľudí na vysokých školách v Čechách a v plnom prúde pokračuje zavádzanie diaľkového štúdia. Roku 1937 na 14 učiteľských ústavoch bolo 2263 kandidátov, v školskom roku 1953/54 na 28 pedagogických školách sa pripravuje 6079 budúcich učiteľov.

rovnani s Rakúsko-Uhorskom). Tieto historické fakty sú zároveň aj najlepším potvrdením gottwaldovskej tézy, že sociálnym obsahom národnostnej otázky nie je konkurenčný boj buržoázie jednotlivých národností (ako by sa to na prvý pohľad zdalo a ako sa často ešte aj dnes nesprávne tvrdieva), *ale je ním zvýšený triedny útlak*.¹⁶ Tento stav bol koreňom, z ktorého *nevyhnutne* vyrastali v republike zložité a veľmi páľčivé národnostné problémy. Ľudákom bol zámenkou pre uskutočňovanie koristníckeho separatizmu, pareniskom všetkých odrôd buržoázneho nacionalizmu a vnútorných rozporov, ktoré dovedli republiku k Mníchovu. „V Československej republike sa premietli rozpory kapitalistického vývinu od prvých chvíľ existencie nového štátu do nacionálnych rozporov.“¹⁷ V protiklade k tomu všetkému je však užitočné vidieť, že obrovská zdravá sila ľudu veľmi tvrdo a húževnato zápasila s týmito krutými životnými podmienkami. Prírastok obyvateľstva napriek nim — i keď mal v najhlbších krízových rokoch pochopiteľne značné výkyvy — neklesal, ale neustále stúpал. (To bolo potom často slovenskej a českej buržoázii dôvodom pre rôzne hanebné maltuziánske teórie.)

II

POMER ČESKEJ A SLOVENSKEJ BURŽOÁZIE K SLOVENSKEJ NÁRODNOSTNEJ OTÁZKE

Je všeobecne známa marxistická poučka, že buržoázny štát vôbec a najmä štát národnostný nemôže existovať bez neriešiteľných národnostných rozporov, neustále sa s jeho vývojom zostrujúcich. Táto poučka (ako i všetky ostatné marxistické poučky) nie je špekulatívne vykonštruovaná, ale je jednak zovšeobecnením doterajšieho vývoja kapitalizmu v jednotlivých krajinách a jednak logicky vyplýva z rozboru kapitalistického výrobného a spoločenského systému. Niet na svete takej výnimky, kde by táto poučka neplatila. Naopak, sú i širokej verejnosti známe príklady, kde to tak je. Dnes dokonca vývoj monopolistického kapitalizmu pokročil tak ďaleko, že americká imperialistická veľkoburžoázia, bojujúca za svetovládú, v snahe po podriadení všetkých ostatných buržoáznych národov nemôže už *ani slovami* hlásať demokratické právo národov na slobodné usporiadanie ich štátnej existencie. Práve naopak, snaží sa bojovať proti suverenite nielen malých národov, o ktoré sa vždy bili imperialistickí dravci, ale i proti suverenite „veľmocí“ ako proti „starým prežitkom“, nezodpovedajúcim už „dnešným potrebám moderného, vysoko civilizovaného sveta“.

Tieto snahy, ako i každý krok buržoázie treba i ideologicky nejako odôvodniť. Preto vznikajú najrôznejšie teórie a plány. Jednou zo známych je teória potreby všeobecného zavedenia „najlepšieho spôsobu života civilizovaného sveta“, do-

¹⁶ Konkurenčný boj buržoázie v tejto súvislosti je otázkou druhoradou. Vedie sa práve o podiel na tomto triednom útlaku, na vykorisťovaní a rieši sa spravidla vždy tým, že buržoázia sa „dohodne“ na základe *zvýšeného* vykorisťovania utláčaného národa cudzou i domácou buržoáziou. Že je to skutočne tak, vidíme napr. z toho, že v dejinách predmnichovskej republiky neboli *len* obdobia prudkého boja medzi jednotlivými skupinami buržoázie (napr. medzi hlinkovskými ľudákmi a českou buržoáziou), ale boli neraz i obdobia vzájomnej jednoty. A pochopiteľne ani v týchto obdobiach nebolo vykorisťovanie slovenského ľudu menšie.

¹⁷ V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952, 171.

siahnutého doteraz len v USA, uskutočnením tzv. „vyššej syntézy“ súžitia národov. Táto teória „syntézy“ nebola nikdy ani našej najreakčnejšej kozmopolitickej buržoázii cudzia a nie je jej cudzia zvlášť dnes, pretože sústredená v nepriateľskej emigrácii vidí v jej uskutočnení *jedinú* reálnu možnosť dostať späť svoje mocenské postavenie. Mohli by sme to dokázať mnohými pádnymi dôkazmi. Sami predstavitelia našej buržoázie sa s tým už ani veľmi neskrývajú. Dokazuje to napríklad Peroutkov článok v parížskom Le Monde, kde si na odôvodnenie tejto teórie berie na pomoc najväčšieho československého „svetoobčana“ Masaryka a píše:

„Len jeho dôverní priatelia (t. j. Masarykovi) vedeli, že keď sa vrátil roku 1918 domov, povedal: «Tak sme teda Rakúsko rozbili. Musíme teraz uvažovať, ako by sme to dali zas nejak dohromady.» Račoval sa zo slobody, ale zároveň cítil, že stredoeurópske územie, ktoré teraz bolo rozdelené na množstvo nových štátov, potrebovalo by vyššiu syntézu, či už duchovnú, alebo štátnu.“¹⁸

O praktické uskutočnenie takýchto „syntéz“ sa naša buržoázia už po prvej svetovej vojne naozaj niekoľkokrát i pokúšala. Dokladom toho sú najrôznejšie dohody a pakt, ktorých hlavnou úlohou bolo vždy vytvoriť jednak čo najsilnejšie nástupišťe proti medzinárodnému robotníckemu hnutiu, najmä jeho základni Sovietskemu sväzu a jednak snaha zároveň zabezpečiť patričné postavenie hospodársky pomerne silnému českému imperialistickému kapitálu voči ostatným slabším národom a štátom. Celý takto vybudovaný systém mal zas byť nástrojom v rukách západných veľmocí.

Robotnícke hnutie mohutne sa rozvíjajúce po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii nedovolilo imperialistom po prvej svetovej vojne vybudovať takéto systémy. Preto hneď po druhej svetovej vojne znova sa usilujú o ich uskutočnenie v oveľa širšom meradle. Avšak práve v tomto čase, keď už americkí monopolisti, ktorí stoja na čele takýchto snáh, prešli za pomoci svojich okupačných armád, hospodárskeho i politického nátlaku od teórie k činom a pokúšajú sa uskutočňovať túto „syntézu“ pod svojou nadvládou, búrky národnostného odporu sa neustále silnejšie dvíhajú i u takých národov, ktoré nikdy v minulosti takto závislé neboli (Anglicko, Francúzsko a i.) a ktoré pocítovali národnostný problém doteraz vždy len tak, že samy utláčali svoje koloniálne, závislé a polokoloniálne národy.¹⁹ Touto skutočnosťou sa dnes národnostná otázka v kapitalistickom svete stáva významnejšou — i keď zložitejšou — dosahuje vyšší stupeň rozporov imperialismu. Je nesporné, že národnostná otázka je hnisavou a pálčivou ranou na orgánoch kapitalistického vládneho systému, je „nevyhnutným zlom“, vyvierajúcim zo samých koreňov existencie kapitalizmu, zlom, ktorého by sa buržoázia, keby to bolo nejako *bezbolestne* možné, najradšej zbavila. To na jednej strane. Na druhej strane však toto „zlo“ priveľmi často potrebuje a využíva na to, aby na jeho základe vyvolávala národnostné štvance medzi pracujúcimi a tým zakrývala svoju vlastnú vykorisťovateľskú podstatu. Pomocou národnostných rozdielov, z ktorých vzniká vraj „prirodzený“ národnostný boj, snaží sa utlmiť a zakryť *triedny* boj, odviesť od neho pozornosť pracujúcich. Toto sú práve dôvody, že buržoázia, pretože jej na jednej strane národnostné priepasti a z nich vyplývajúce dôsledky (najmä v rámci jedného štátu) v politike *vyhovujú*, okrem

¹⁸ K. D o u d ě r a, *Emigrantští zrádci — spojenci revanšistů*, Rudé právo, 3. novembra 1953.

¹⁹ Táto skutočnosť je pokutou najmä za oportunistickú politiku reformistov týchto národov, ktorí okrem iných hriechov spáchaných na robotníckej triede najvýdatnejšie pomáhali vlastnej buržoázii utláčať koloniálne národy a tým značne oslabovať jednotný front proletariátu proti kapitalizmu.

toho, že nemôže *skutočne* riešiť národnostnú otázku, ani ju riešiť dnes už *nechce*. Nemôže preto, lebo nemôže spáchať samovraždu a nechce preto, že národnostné rozdiely často potrebuje na zakrývanie triedneho boja. Pretože národnostné trenice sú však na druhej strane i nevyhnutným „zlom“, ranou na tele kapitalizmu, čo využívajú pokrokové živly, najmä však preto, lebo v rámci kapitalistického štátu bojuje za svoje triedne zjednotenie proletariát všetkých národností proti svojmu triednemu nepriateľovi — buržoázii všetkých národností a tento proletariát za neoddeliteľnú súčiastku svojho programu považuje i skutočné vyriešenie národnostných problémov, je *donútená* i buržoázia aspoň naoko, *slovami a frázami* „riešiť“ národnostnú otázku, hlásať potrebu, aby v krajine zavládol národnostný mier, aby komunisti nemohli využívať národnostnú otázku pre svoje „úzko stranícke“ záujmy.²⁰

A tak v Čechách i na Slovensku objavujú sa v tejto bezvýchodnej situácii u buržoázie najrozmanitejšie recepty na liečenie „odvekej slovenskej biedy“ a národnostnej otázky vôbec. Biedu v „prospech“ slovenského ľudu chceli liečiť a na jej liečenie predpisovali recepty slovenskí centralisti i separatisti, agrárna buržoázia i reformisti všetkých odtieňov, českí i slovenskí. Na základe skutočného života ľudu, ktorý sa po ich „zásahu“ nijako nezlepšoval, museli však často dochádzať títo rôzni ideológovia napriek svojim receptom k veľmi pesimistickým záverom. Preto keď sa mala vysvetliť *príčina* týchto zjavov, boli nútení často siahnuť až do starého, osvedčeného maltuziánskeho arzenálu. Buržoázni národohospodári napríklad vypočítali, že „na Slovensku sa rodí ročne 20 000 ľudí zbytočne, ktorí nemajú nádej na prácu“.²¹ Tým nakoniec snažili sa aspoň odôvodniť (keď nemohli ju vyriešiť) „slovenskú biedu“.

Slovenský národ mal možnosť poznať v minulosti celé množstvo takýchto ľudí. Dost' bolo skupín a vodcov, ktorí „bojovali“ za spravodlivú rovnoprávnosť Čechov a Slovákov. Akokoľvek boli však ich teórie a recepty rozdielne, mali jeden spoločný podstatný znak: spravidla nikdy sa nedotýkali *podstaty* veci, nikdy sa nedotýkali *príčiny* problému, ale obyčajne len ich vonkajších následkov, aj to len takých, ktoré ohrozovali celistosť kapitalistického hospodársko-spoločenského systému. Alebo idealisticky ukazovali na príčiny nepravé, domnelé, často i úplne nezmyselné.²² Kl. Gottwald o tom roku 1933 na VIII. pléne ÚV KSČ hovoril: „Frázy o »rovnoprávnosti Čechov a Slovákov« na pôde »spoločného štátu a spoločnej vlasti« počujeme rovnako od Hodžu a Dérera ako i Hlinku a Rázusa. Lenže prví vyhlasujú, že táto rovnoprávnosť sa dosahuje jednoducho účast'ou v pražskej vláde, kým druhí sa nadto dovoľávajú »autonómie Slovenska« a vlastnej účasti vo vláde. Obidve tieto

²⁰ Za predmníchovskej republiky robila to najmä jedna (najsilnejšia) skupina buržoázie — skupin vládneho národa: česká imperialistická buržoázia a s ňou úzko spätá centralistická, najmä agrárna buržoázia slovenská. Ideologickým výrazom politiky tejto skupiny bola teória „jednotného československého národa“ (čechoslovakizmus).

Druhá skupina buržoázie reprezentovaná slovenskými ľudákmi taktiež chce „riešiť“ slovenskú otázku, snažiac sa ju zas využiť vo svoj prospech v boji proti silnejšej prvej skupine tým, že umele zväčšuje národnostné štvanie proti Čechom. Nachádza si aj ideológiu a vytvára separatistické heslo autonómie (neskôr „i za cenu republiky“).

²¹ V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952, 203.

²² Ako príklad môžeme uviesť udalosti z Polomky, kde po strieľaní do pracujúcich snažila sa vládna väčšina v parlamente — medzi nimi i Hodža a Dérer — v najhlbšom období hospodárskej krízy bez hanby verejne vyhlasovať, že príčinami vzbúr pracujúcich na Horehroní proti sociálnemu a národnostnému útlaku je alkoholická degenerovanosť národa (!) podnecovaná komunistickými agitátormi (pozri Kl. Gottwald, *Spisy IV*, Bratislava 1952, 148).

linie znamenajú, pravda, fakticky podriadenie sa českému imperializmu, schválenie okupácie Slovenska týmito imperializmom a vylučujú úplne právo slovenského národa na samourčenie.²³ A skutočne český imperialistický kapitál za celé obdobie predmnichovskej republiky — ako sme si to na číslach a faktoch v prvej časti stručne ukázali — najlepšie a naozaj *prakticky* „liečil“ „odvekú slovenskú biedu“ tak, že to od neho slovenský pracujúci ľud aj najlepšie na vlastnej koži pocítil. Keď už skrachovalo všetko a keď sa republika práve vďaka tejto liečivej politike dostala do neprekonateľných vnútorných rozporov, ktoré sa úplne obnažili silným tlakom zvonku, *doliečili* túto „slovenskú biedu“ roku 1938—1939 hlinkovskí ľudáci za pomoci medzinárodnej hitlerovskej reakcie. Urobili to naozaj „svojsky“, tak, že nastolili fašizmus a za pomoci nemeckých bodákov a zrady domácich reformistických sociálfašistov okradli slovenský pracujúci ľud v „rámci samostatného štátu“ i o zvyšky okypnených buržoáznodemokratických slobôd, ktoré si v ťažkých triednych bojoch v solidarite s českou robotníckou triedou a pod vplyvom medzinárodného robotníckeho hnutia už predtým vybojoval. Lenin dokázal, že za kapitalizmu, nakoľko je vôbec možné určité poctivé riešenie národnostnej otázky, je na riešenie len jedna možnosť — „dôsledný demokratizmus“.²⁴ Lenže s takouto formou vlády už buržoázia v našej epoche vývoja kapitalizmu čím ďalej menej vystačí, a preto zastretú formu diktatúry buržoázie snaží sa všemožne nahrádzať otvorenou a brutálnou formou buržoáznej diktatúry — fašizmom. Tak to bolo i v Československu. V. Široký napríklad vo svojej parlamentnej reči 1. decembra 1937 vyhlásil, že v súčasnej dobe hrozí slovenskému národu väčšie nebezpečenstvo od medzinárodného fašizmu, podporovaného domácimi fašistickými živlami, ako od českého buržoázneho centralizmu. To preto, že tu nejde už *len* o otázku *národnej* slobody, stratu ktorej „fašistické Nemecko pripravuje práve tak pre Čechov, ako aj pre nás Slovákov“, chystajúc nám „spoločný osud: osud Lužických Srbov“, ale išlo tu predovšetkým o zahrdúsenie buržoáznej *demokracie a v súvislosti s tým* o nový, oveľa horší národnostný útlak. A práve preto ľudáci, ktorí všemožne nahrávali fašizmu, nemali žiadne právo vyhlasovať sa za bojovníkov slovenského ľudu a dovolávať sa napríklad Pittsburskej dohody. To preto, že „Pittsburská dohoda je demokratickou dohodou“, celý „jej duch a celá línia je demokratická“, kdežto línia hlinkovcov je *protidemokratická*, opretá o nemecký fašizmus, vyslovujúca požiadavku autonómie aj *za cenu republiky*. Zatiaľ čo sa hlinkovci usilovali vždy o rozbitie republiky, Pittsburská dohoda „obsahuje schválenie politického programu, usilujúceho o *spojenie* Čechov a Slovákov v samostatnom (jednotnom — J. U.) štáte, utvorenom z českých krajín a zo Slovenska“.²⁵ Vidíme, že i tento ideologický argument (Pittsburská dohoda), ktorým sa ľudáci tak hlasno oháňali a zdôvodňovali ním svoje politické činy, keď ho dôkladnejšie rozoberieme, je argumentom proti nim, proti podstate ich politiky. Metafyzickou metódou, vlastnou reakčným stranám, vyzdvihli ľudáci z Pittsburskej dohody, čo sa im hodilo, najmä jeden bod — požiadavku vlastného snemu — a ostatné, predovšetkým jej demokratický obsah sa snažili zamlčať. Slovenský fašizmus sa hneď po svojom prvom víťazstve v októbri 1938 poponáhlal násilne rozbiť najmä sily, ktoré sa vždy usilovali o *demokratické* spojenie českého a slovenského národa. Hneď po vyhlásení autonómie v Žiline zakazuje ľudácka vláda činnosť organizáciám KSČ na Slovensku. To je zároveň najlepším dôkazom, že ľudákom, ktorí

²³ Kl. Gottwald, *Spisy* V, Bratislava 1953, 58.

²⁴ Pozri napr. V. I. Lenin, *O práve národov na samourčenie*, Bratislava 1951.

²⁵ V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952, 31—32.

(okrem období, keď tvorili priamo jednotu s českou buržoáziou) vytyčovali heslo boja „Za tú našu slovenčinu“, nikdy nešlo „len“ o skutočné národné oslobodenie. Išlo im vždy predovšetkým o uchvátenie čo najväčšieho podielu na vykorisťovaní slovenských pracujúcich z rúk českého kapitálu. Pre tento svoj najvlastnejší cieľ využívali „proti českým kacírom“ náboženské cítenie slovenského ľudu a okrem toho ho zakrývali nacionálnofašistickou demagógiou. Keby to tak nebolo, keby ľudákom nešlo predovšetkým o triedne, ale „čisto národné“ záujmy, nevedeli by sme si potom vysvetliť okolnosť, prečo vždy museli za omnoho väčších nepriateľov považovať *slovenských* komunistov, a nie natoľko *českých* kapitalistov, s ktorými, ako sme už spomenuli niekoľkokrát, tvorili priamo jednotu. Nevedeli by sme si vysvetliť, prečo bolo ich prvou starosťou, keď sa im podarilo dostať sa k moci, zakázať na Slovensku komunistickú stranu, ktorá v jednote s českými komunistami nikdy napríklad neuznala teóriu československého národa a vždy od svojho vzniku bojovala za *skutočné*, spravodlivé vyriešenie slovenskej národnostnej otázky.

Hlinkovskí fašisti odstránili po rozbití buržoáznodemokratickej republiky nadvládu českej imperialistickej buržoázie, aby ju nahradili najreakčnejšou imperialistickou nadvládou sveta — nadvládou nemeckých fašistov a neskôr ich priamou okupáciou. Urobili to preto, že tento systém umožňoval špičkám slovenskej buržoázie dobré finančné zabezpečenie a významné mocenské postavenie, i keď to bolo postavenie koniec-koncov lokajské. Pritom po celé obdobie svojej vlády naplňovali hlinkovci svoju propagandu denne slovami, že konečne po tisícročnom národnostnom útlaku sú Slováci po prvý raz slobodní, pretože majú svoj „vlastný slovenský štát“ a že konečne je slovenská národnostná otázka už vyriešená. Zároveň s tým sa vraj ďaleko postúpilo v otázkach sociálnych, v odstránení nezamestnanosti a podobne. O tom, akým spôsobom ľudácky režim „riešil“ sociálnu otázku — okrem priameho fašistického teroru, ktorý naplnil koncentráky a väznice najpokrokovejšou časťou robotníckej triedy a proti štrajkujúcim v Handlovej použil aj tanky — hovoril V. Široký: „Tisov režim, ktorý sa chvastal, že »vyriešil« slovenskú »mizériu«, vystačoval na prácu do Nemecka viac ako 100 000 osôb, neskoršie mobilizoval niekoľko ročníkov a konečne likvidoval asi 60 000 židovských obyvateľov.“²⁶ No i napriek týmto metódam klesli reálne mzdy robotníkov podľa oficiálnych indexov bývalého Ústavu pre výskum konjunktúry napríklad v prvom polroku 1944 na 84% priemerných denných miezd z roku 1939.²⁷

V dobe, keď sa popri slovenčine začína vo všetkých úradných písomnostiach doslova udomáčňovať, ba uprednostňovať nemčina, keď na každom ministerstve vládlo niekoľko nemeckých pohľadárov — „expertov“, keď boli zabraté nielen všetky vojenské, ale i iné dôležitejšie podniky, z ktorých sa vytvorili Hermann Göringswerke, keď financiami vládli Deutsche Allgemeine und Dresdner-Bank a na Slovensku vôbec v mene Hitlera vládol inž. Karmasin, neskôr spolu s jednotlivými vojenskými teritoriálnymi veliteľstvami, v tejto dobe bolo priamo výsmechom hovoriť o vyriešení slovenskej národnostnej otázky. Preto i „tragédia“ hlinkovcov je práve v tom, že v tomto „vlastenectve“ nechcel ich slovenský ľud akosi chápať. Nechcel byť „takto slobodný“ a práve v tejto dobe, keď tisovskí ideológovia vykrikovali, že slovenská otázka je už vyriešená, dvíha sa proti takejto „slobode“ vlna takého národného odporu, aký náš národ nikdy predtým vo svojich dejinách za stáročného útlaku nepodnikol. Tento rozhodný, vcelku jednotný boj vyvrcholil

²⁶ Tamže, 89.

²⁷ P. Rašková, *Sústavný rast hmotného a kultúrneho blahobytu pracujúcich na Slovensku*, Pravda, 26. novembra 1954.

v hrdinskom Slovenskom národnom povstaní a v našej národnodemokratickej revolúcii, v ktorej český a slovenský ľud za pomoci víťazstva Sovietskej armády nad fašizmom zvrhol nadvládu buržoázie.

III

POMER KSČ K SLOVENSKEJ NÁRODNOSTNEJ OTÁZKE

Celkom iný postoj ako česká a slovenská buržoázia zaujímala k slovenskej národnostnej otázke a národnostným problémom v republike vedúca sila robotníckej triedy — Komunistická strana Československa. Treba však hneď na začiatku pripomenúť, že všeobecný proces, ktorý sa vo vývoji KSČ až do nástupu gottwaldovského vedenia roku 1929 odohrával, prejavil sa v tomto prvom období i na pomere strany k národnostnej otázke. Ba sociálnodemokratický oportunizmus sa v tejto oblasti prejavoval obzvlášť silno.²⁸ Oportunizmus sa prejavoval najmä v tom, že národnostné problémy boli až do V. sjazdu často ignorované, zakrývané, úzkostlivo obchádzané a odsunované „až po uskutočnení sociálnej revolúcie“.²⁹

Ďalšou chybou niektorých funkcionárov strany bolo upadanie do buržoázneho nacionalizmu napríklad v tom, že častým, jednostranným zdôrazňovaním faktu imperialistického charakteru českej buržoázie voči Slovensku a v dôsledku toho koloniálneho postavenia Slovenska oslabovala sa mimovoľne nevyhnutnosť boja i proti vlastnej slovenskej buržoázii.

Pripomínanie týchto chýb, ktorých sa strana v prvom svojom období dopúšťala, nesmie nás však zvädzať k nesprávnemu tvrdeniu, že sa v tomto období v národnostnej politike nevykonalo vôbec nič kladného. Bolo by to metafyzické stanovisko, popierajúce, že strana s týmito nedostatkami v procese svojho vývinu bojovala a tým vlastne za pomoci Kominterny a skúseností boľševickej strany rástla a dospievala k správne poňatiu národnostnej otázky v našich konkrétnych podmienkach. Vidíme, že už napríklad II. sjazd KSČ zahrnul do svojej rezolúcie tieto slová: „Strana nemôže akceptovať podvod o československom štátnom národe, ktorým česká buržoázia chce zakryť koloniálne a krvavé potlačovanie Zakarpatskej Ukrajiny a Slovenska a národnostné potlačovanie národnostných menšín.“³⁰ Po V. sjazde už

²⁸ Klement Gottwald o tom vo svojich *Spisoch* na niekoľkých miestach hovorí. Pozri napríklad Kl. Gottwald, *Spisy I*, Bratislava 1951, 142—143 a 220. Ďalej Kl. Gottwald, *Národnostná otázka a komunistická strana*, Pravda chudoby, 30. júna 1924.

Karol Bacílek hovorí o tomto probléme doslova toto: „Až do V. sjazdu našej strany, kedy nastupuje boľševické vedenie so s. Gottwaldom, uplatňovali sa v strane mnohé nesprávne názory a dlho to trvalo, pokiaľ v strane došlo k správne chápaniu národnostnej otázky.“ Ďalej uvádza: „Napriek tomu, že jasné stanovisko s. Stalina k národnostnej otázke bolo v Československu v dobe I. a II. sjazdu KSČ už známe, vedenie KSČ zaujímalo až do II. sjazdu strany v podstate falošné stanovisko. Toto nesprávne stanovisko bolo vyjadrené v uzneseniach I. sjazdu KSČ. Ustupujúc zaostalým vrstvám českého národa, obával sa ÚV na I. sjazde KSČ leninsky postaviť otázku rovnakých práv národov, hoci bolo jasné, že právo národov na sebaurčenie až do odtrhnutia *neznamená odtrhnutie*, a jednotná komunistická strana, resp. národné hnutie menšinových národov pod vedením KSČ nikdy takúto požiadavku nestavala“ (pozri K. Bacílek, *Tvorba XX*, čís. 21, 496).

²⁹ Kl. Gottwald, *Národnostná otázka a komunistická strana*, Pravda chudoby, 30. júna 1924.

³⁰ K. Bacílek, *Gottwaldovské riešenie národnostnej otázky v ČSR*, *Tvorba XX*, č. 21, 497.

KSČ vcelku dôsledne chápala otázku vyanenia Slovákov i ostatných národnostných menšín z útľaku ako *súčasť* celkového boja pracujúcich za vyslobodenie spod kapitalistického vykorisťovania porazením buržoázie, rozbitím jej štátneho aparátu a nastolením diktatúry proletariátu. Vedeniu strany bolo jasné, že jedine tak možno vytvoriť podmienky *skutočnej* rovnosti národov žijúcich v republike, že až potom bude si môcť náš pracujúci ľud, vedený robotníckou triedou v duchu proletárskeho internacionalizmu, na základe vlastnej vôle a nie na základe imperialistického násilia, na základe dobrovoľnosti a nie na základe závislosti slabšieho národa od silnejšieho vzájomne vybudovať *svoj* nový *spoločný* štát. Na základe toho politika Komunistickej strany Československa a jej postoj k slovenskej národnostnej otázke prejavoval sa najmä v týchto hlavných bodoch:

1. Komunistická strana Československa nikdy nepopierala, ale vždy uznávala, že Slováci sú svojbytným národom a nie žiadnou vetvou českého národa a v dôsledku toho i vytýčila právo na „samourčenie“.

2. Neuspokojila sa len formálnymi, prirodzenými právami národa, ale videla, že opravdivá rovnosť a sloboda je možná — okrem zabezpečenia politickej rovnoprávnosti — jedine na podklade uskutočnenia hospodárskej, sociálnej a kultúrnej rovnosti Slovákov s národom českým.³¹

Úlohou tejto časti práce je rozobrať najmä tieto dve hlavné otázky.

K prvej otázke: Spomenuli sme už, že ideologickým heslom väčšiny českej a slovenskej buržoázie bola reakčná, neživotná teória „československého“, umele v hlavách buržoáznych ideológov vytvoreného jednotného, štátneho národa. KSČ nielenže nikdy túto teóriu neoznala, ale bojujúc zároveň aj proti hlinkovskému šovinistickému separatizmu vytýčila v národnostnej otázke politické heslo *práva* národov na samourčenie až do odtrhnutia (*to znamená, využitia práva vlastného rozhodovania každého národa o svojej štátnej existencii*). Tohto hesla sa KSČ, verná marxizmu-leninizmu, nikdy nevzdala, i keď práve o ňom nielen buržoázia, ale i vodcovia tzv. socialistických strán chceli verejnosti nahovoriť, že ho komunisti používajú alebo opúšťajú podľa toho, ako im to práve vyhovuje. Raz vraj hlásajú právo národov až do odtrhnutia (a tým pomáhajú rozbiť republiku) a druhý raz hlásajú potrebu vytvorenia jednotného neoddeliteľného frontu pracujúcich všetkých národností na obranu republiky.

Hneď na začiatku treba zdôrazniť: KSČ nielenže heslo samourčenia národov nikdy neopustila, ale naozaj ho hlásala vždy súčasne a v jednote s heslom potreby *triednej* jednoty všetkých proletárov a pracujúcich v republike bez rozdielu národností. No zostáva tiež faktom, že toto *dialektické* protirečenie nielen buržoázni

³¹ „Je potrebné, aby sa do nemeckých oblastí, na Slovensko a Zakarpatskú Ukrajinu dalo viac chleba, viacej podpôr, viacej práce úmerne väčšej nezamestnanosti, väčšej biede, väčšiemu nedostatku, ktorý panuje v tých oblastiach. Je potrebné, aby Nemci, Slováci, Maďari, Ukrajinci a Poliáci dostali toľko a takých škôľ, koľko a aké potrebujú. Je potrebné, aby v štátnych a verejných službách zamestnali nemeckých, slovenských, maďarských, ukrajinských a poľských robotníkov, zriadencov a úradníkov podľa národnostného kľúča. Je potrebné urobiť koniec urážajúcej a ponížujúcej jazykovej praxi a stanoviť, že každý občan sa môže na úradoch a vo verejnom živote dohovoriť svojím materinským jazykom. Je potrebné, aby nemeckí, slovenskí, maďarskí, ukrajinskí a poľskí roľníci dostali pôdu na účet bývalých šľachtických latifundistov, zvyškárov a štátu. Slovom, je potrebné uskutočniť rovnoprávnosť nečeského obyvateľstva vo všetkých otázkach: sociálnych a hospodárskych, v oblasti politických práv, v oblasti školskej, jazykovej, kultúrnej atď.“ (z uznesenia VII. sjazdu KSČ, prijatého k referátu Klementa Gottwalda. Pozri Kl. Gottwald, *Spisy VII*, Bratislava 1953, 167—168).

ideológovia, ale ani ich prisluhovači — pravcoví socialisti — svojim metafyzickým, triedne obmedzeným spôsobom myslenia nikdy nepochopia.

Z histórie tejto otázky vieme, že už krátko po prevzatí práva národov na samourčenie do programu ruských sociálnych demokratov roku 1903 vyvolalo toto heslo ťaženie oportunistov a likvidátorov, ktorí sa neskôr obidvoma rukami ochotne chytli pomýlených a nesprávnych názorov Rózy Luxemburgovej. Práve proti nej je zameraná Leninova polemika z roku 1914 v práci *O práve národov na samourčenie*. Z tejto práce napríklad vieme — čo je pri skúmaní národnostnej otázky u nás zvlášť zaujímavé — že Róza Luxemburgová, po prvé, pokladala právo národov na samourčenie najmä pre malé národy obkolesené imperialistickými veľmocami za utópiu, po druhé, nechcela v marxistickom programe uznávať právo na samourčenie preto, lebo sa mylne domnievala, že priznanie tohto práva sa rovná podpore buržoázneho nacionalizmu a okrem toho, po tretie, dostávala sa až „k smiešnemu mudrovaniu o tom, ako poznať vôľu národa“. Lenin všetky tieto a podobné námietky vo svojej spomenutej práci vedeckými dôkazmi vyvrátil.

Vybral som z mnohých iných práve tieto nemarxistické námietky proti „samourčeniu“ preto, že sa — i keď v inej a najmä konkrétnejšej podobe — vyskytovali proti KSČ i u našich meštiackych ideológov a reformistov. Ďalej preto, že pomocou nich možno teoreticky pochopiť a stručne objasniť problém.³²

Otázka „nebezpečenstva“ buržoázneho nacionalizmu z vytýčenia práva na samourčenie až do odtrhnutia v našich pomeroch znamená potrebu *dôkladne* si uvedomiť, že si nemožno pľesť toto *právo* s bezpodmienečným separatizmom. Pľesť si a stotožňovať tieto dve otázky znamená strácať v národnostnej otázke triedne hľadisko. A predsa práve takto argumentovali „socialistickí“ ideológovia, i takí, ktorí sa chceli nechať pokladať za marxistov. Stotožňovali v tejto otázke hlinkovcov s komunistami (i keď to možno nikdy nemysleli vážne), pretože vraj jedni, hlinkovci, chcú autonómiu i „za cenu republiky“ a druhí, komunisti, hlásajú zas právo na odtrhnutie a že je to okrem rozdielnej terminológie jedno a to isté.

Každému trochu mysliacemu človekovi je otázka jasná: separatistické hnutie hlinkovcov *bolo* prejavom najhrubšieho buržoázneho nacionalizmu práve preto, že to bolo *buržoázne* hnutie a „buržoázia vždy stavia *do popredia* svoje *národné* požiadavky. Stavia ich *bezpodmienečne*... bez ohľadu na postavenie (na možné mí-nusy) iných národov“ (podčiarkol — J. U.).

Naproti tomu „proletariát ich podrobuje záujmom triedneho boja... uznávajú rovnoprávnosť a rovnaké právo na národný štát, nadovšetko si cení a stavia *spojenectvo* proletárov všetkých národov a hodnotí každú požiadavku, každé národné odtrhnutie z hľadiska triedneho boja robotníkov“.³³

V dôsledku názorov, o ktorých sme vyššie hovorili, videli potom „socialistickí“ vodcovia v praktickej politickej činnosti (v jednom šiku s buržoáziou) nebezpečenstvo pre republiku nie veľmi v separatistickom hlinkovskom a henleinovskom fašizme, ale vykrikovali, že uznávaním *demokratického* práva národov na samourčenie až do odtrhnutia zväčšuje sa nebezpečenstvo „rozpadnutia štátu“. Lenin, keď vyvracal nezmyselnosť podobných „obáv“, napísal: „Z hľadiska demokracie vôbec je to práve naopak: uznávanie práva na odtrhnutie zmenšuje nebezpečenstvo »rozpadnutia štátu«.“³⁴ A je to i prirodzené a jasné, lebo je samozrejmé, že čím viac slobody má

³² To však samozrejme *vôbec* neznamená stavať R. Luxemburgovú, ktorá nakoniec bola statočnou bojovníčkou za práva proletariátu, na jednu platformu s týmito ideológmi.

³³ V. I. Lenin, *O práve národov na samourčenie*, Bratislava 1951, 24, 25, 26.

³⁴ Tamže, 38.

národ v národnostnom štáte, tým je i pevnejšie jeho spojenie s týmto štátom, a to najmä vtedy, keď skytá toto spojenie národom ešte aj iné, omnoho väčšie výhody (napríklad hospodárske), než by mal každý z nich vo vlastnom *separátnom* štáte.

Veľmi jasne a presne formuloval otázku samourčenia J. V. Stalin, keď napísal: „Aby nevznikli nedorozumenia, musím povedať, že *právo* na odtrhnutie nemožno chápať ako *záväzok*, ako povinnosť odtrhnúť sa. Národ môže použiť toto právo a odtrhnúť sa, no môže aj nepoužiť toto právo, ak si to neželá — to je jeho vec a s tým treba počítať.“⁴³ Najdôležitejšou otázkou, ako vidíme, je tu skutočné rešpektovanie vôle národa, nie však vôle buržoázie, ktorá sa ešte i v tejto dobe *snaží* postaviť na jeho čelo, ale vôle širokých mas pracujúceho ľudu, najmä jeho najpokrokovejšej zložky — proletariátu. (Marxistická strana má pritom samozrejme povinnosť vplývať na vôľu národa.)

A práve tu by sa snáď mohla vynoriť „známa“ otázka Rózy Luxemburgovej a jej nasledovníkov: „Ako túto vôľu národa poznať?“ Na túto otázku v našich pomeroch môžeme odpovedať rozborom konkrétnych historických udalostí z československých dejín najmä poukazom na dva príklady.

Prvý príklad — vznik ČSR roku 1918:

Je nesporným faktom, že predmníchovská republika bola *násilným* udržiavaním slovenského ľudu (i ostatných národností) v národnostnom útlaku českou imperialistickou buržoáziou za pomoci slovenskej buržoázie. Tento fakt však *vôbec* neznamená, že po rozpade Rakúsko-Uhorska roku 1918 si utvorenie Československej republiky želala len táto česká a slovenská buržoázia, resp. národ český a neželal si toto utvorenie aj pracujúci ľud slovenský. Vieme, že — práve naopak — najrozhodujúcejším činiteľom rozpadu Rakúsko-Uhorska a vytvorenia Československej republiky bol český i slovenský pracujúci ľud, najmä český a slovenský proletariát, stojaci pod mohutným vplyvom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie, ktorý svoju vôľu jasne a verejne prejavil na mohutných demonštráciách doma i činní na

Lenin tu pre náležité objasnenie uvádza ešte takýto „populárny“ príklad: „Uvedieme najjednoduchší príklad, aby sme ešte viac vysvetlili túto otázku, ktorú tak plentú liberáli (a tí čo ich z nerozumu opakujú). Napríklad otázka rozvodu. Reakcionári sú proti slobode rozvodu, vyzývajú „opatrne zaobchádzať“ s ňou a kričia, že znamená „rozpadnutie rodiny“. Demokracia však usudzuje, že sa reakcionári pretvarujú, obhajujúc v skutočnosti všemocnosť polície a byrokracie, privilégiá jedného pohlavia a najhoršie utláčanie ženy a že sloboda rozvodu neznamená v skutočnosti „rozpadnutie“ rodinných zväzkov, ale naopak, ich upevnenie na jedine možných a trvalých demokratických základoch civilizovanej spoločnosti.

Obviňovať stúpencom slobody samourčenia, t. j. slobody odtrhnutia, že podnecujú separatizmus, je taká istá hlúposť a také isté pokrytectvo ako obviňovať stúpencom slobody rozvodu, že podnecujú rozbíjanie rodinných zväzkov. Tak ako v buržoáznej spoločnosti vystupujú proti slobode rozvodu obhajcovia privilégií a predajnosti, na ktorých spočíva buržoázne manželstvo, tak v kapitalistickom štáte popierať slobodu samourčenia, t. j. odtrhnutie národov, znamená len obhajovať privilégiá panujúceho národa a policajných metód správy na ujmu demokratických metód.“

Klement Gottwald tento Leninov príklad rozvíja roku 1934 na naše pomery v národnostnej otázke takto: „Počuli ste niekedy niečo o podobenstve, ktoré v tejto veci použil Lenin? Že právo na rozvod neznamená príkaz na rozvod? Rozviňte toto podobenstvo ďalej: Ak nechce muž, aby mu žena utiekla, čo robí? Neutláča ju, nebije a netýra, nemorí hladom a nemožnou drinou, prizná jej rovnaké práva ako sebe, slovom, zaobchádza s ňou ako rovný s rovným... Ako vy zaobchádzate v tomto — nota bene vami vynútenom — manželstve s nečeskými národmi? Škoda hovoriť! Divíte sa potom, že vás chcú mať ďalej od tela? Keby ste s nimi zaobchádzali inak, neutekali by vám. Ale ani na túto vec vám vaša „demokratickosť“ nestačí. Aj túto vec bude zrejme musieť za vás uskutočniť proletárska revolúcia“ (Kl. Gottwald, *Spisy VI*, Bratislava 1953, 73).

⁴³ J. V. Stalin, *Spisy VII*, Bratislava 1952, 82.

fronte. Pokiaľ sa týka samého slovenského proletariátu, stačí spomenúť najmä mohutný vplyv manifestácií z 1. mája 1918, ďalej napríklad vyhlásenie „Československej komunistickej strany v Rusku“ na jej zakladajúcom sjazde 25.—29. mája 1918 a vôbec celé hnutie širokých mas roku 1918.³⁶

Český a slovenský pracujúci ľud si však v tejto dobrovoľnej snahe o vytvorenie spoločnej republiky predstavoval tento štát nie ako diktatúru buržoázie, ale ako skutočne *svoj vlastný* socialistický štát. Dokladom toho sú ťažké boje českého a slovenského proletariátu hneď v nasledujúcich rokoch 1918—1920. Keď však nakoniec v rozhodujúcom okamžiku za pomoci zradného pravicového vedenia sociálnej demokracie vyhrala boj o charakter republiky v decembri 1920 česká a slovenská buržoázia na čele s českou finančnou oligarchiou, stalo sa *tým* i usporiadanie národnostnej otázky nepriaznivé pre pracujúci ľud. Teda pôvodne *dobrovoľne*, z vôle českého a slovenského ľudu vytvorený štát stal sa zväzkom *násilného* udržiavania slovenského ľudu (i ostatných národností) v národnostnom útlaku českou imperialistickou buržoáziou. Práve táto okolnosť, a nič iné, zabránila tomu, že sa národnostná otázka, ktorá bola jedným z najpálčivejších problémov Rakúsko-Uhorska, nemohla už potom v rámci novej republiky vyriešiť, ale naopak, dostala sa na nový, vyšší stupeň rozporov, a práve preto musela jej riešenie pojať do svojho programu KSČ. No odhladiac od toho bol rok 1918 prvý *veľký* prípad v našich najnovších dejinách, kedy ľud našich národov a najmä proletariát *mohutne* prejavil vlastnú vôľu na usporiadanie svojej štátnej existencie. Je druhou otázkou, že buržoázia mala vtedy ešte dosť sil zvrátiť túto vôľu, prispôbiť si ju a podriaďiť svojim triednym záujmom.

Druhý príklad — *národnooslobodzovací boj našich národov za druhej svetovej vojny*:

Po Mníchove, keď ako jedna z najdôležitejších vnútropolitických príčin prispela k rozpadu ČSR i národnostná otázka, ktorú obratne využili hlinkovci, henleinovci, horthyovci, prišla doba nemeckej hitlerovskej okupácie. Napriek krutému vojenskému teroru vstúpil náš ľud pod vedením ilegálnej KSČ a KSS do hrdinského spontánneho boja proti okupantom a domácim zradcom. Tento boj, ktorý nakoniec vyvrcholil v Slovenskom národnom povstaní a v pražskom povstaní, ukázal jasnejšie a presvedčivejšie ako čokoľvek iné, že národnostná otázka je súčasťou celkovej otázky revolúcie a že medzi slovenským a českým ľudom niet „*prirodzených*“, ba ani nie *neriešiteľných spoločenských* národnostných rozporov, ktoré by nebolo možné usporiadať v rámci jednotného štátu (ako to v posledných rokoch prvej ČSR neustále tvrdili hlinkovci).

V tomto boji slovenského a českého pracujúceho ľudu proti fašistickým okupantom a ich domácim kolaborantom bola zároveň *znova*, a to nielen teoreticky, ale *prakticky* — v boji postavená otázka dobrovoľného rozhodovania našich národov o svojej štátnej existencii. A slovenský pracujúci ľud v jednote s českým ľudom i po najtrpkejších skúsenostiach dvadsaťročného panstva štátu národnostného útlaku rozhodol túto otázku vo svojej zdrviujúcej väčšine úplne jednotne. *Vyslovil sa dobrovoľne v tomto boji za spoločné štátne spolunažívanie Čechov a Slovákov*. A čo je tým významnejšie, slovenský národ rozhodol sa tak dokonca proti „*vlastnému samostatnému*“ fašistickému štátu. Český a slovenský pracujúci ľud rozhodol sa tak v pevnom predsavzati, že sa už nikdy nesmie opakovať rok 1920. Nová Českoslo-

³⁶ Pozri napríklad M. G o s i o r o v s k ý, *Príspevok k dejinám slovenského robotníckeho hnutia*, Bratislava 1951.

venská republika nesmie už nikdy viac byť buržoáznym, utlačovateľským štátom, ale najvlastnejším štátom pracujúcich, ktorého vývoj pôjde smerom k socializmu, proti panstvu kapitalizmu a imperialistickej nadvlády.

Národnooslobodzovací boj Čechov a Slovákov, najmä Slovenské národné povstanie a pražské povstanie je druhým veľkým prípadom v dejinách našej republiky, keď väčšina pracujúceho ľudu, vedeného robotníckou triedou na čele s komunistickou stranou, *mohutne* prejavila svoju vôľu o usporiadanie svojej štátnej existencie.

Z týchto dvoch príkladov môžeme uzavrieť, že ak sa masy národa skutočne o niečo usilujú, nájdu si aj spôsob verejne svoju vôľu prejať. Prejavy tejto vôle ukazujú sa zvlášť silno a jasne v tzv. uzlových obdobiach dejín. Takto pochopil a takýmto obsahom naplnil náš pracujúci ľud heslo „samourčenia“, ktoré mu vytýčila a zaň do dôsledkov bojovala komunistická strana.

K druhej otázke: Vytýčenie práva národov na samourčenie a boj za jeho uskutočnenie — tak ako sme si ukázali — nemohlo samo osebe vyčerpať postoj KSČ k národnostnej otázke. Komunistickej strane — na základe materialistického pohľadu na dejiny a spoločenské vzťahy — bolo jasné, že česká veľkoburžoázia môže Slovensko a Zakarpatskú Ukrajinu udržovať v úlohe polokoloniálnej krajiny predovšetkým preto, že sú v porovnaní s priemyselne vyspelými českými krajinami zaostalými agrárnymi krajinami, poznamenanými dedičstvom polofeudálnych výrobných vzťahov starého Uhorska. Práve preto bojovala strana od začiatku proti odúraniu beztak slabého slovenského priemyslu a proti umelému prehlbovaniu zaostalého agrárneho charakteru Slovenska. Hospodárska zaostalosť bola rozhodujúcou príčinou zaostávania Slovenska po stránke kultúrnej i sociálnej. Bola to nakoniec i rozhodujúca príčina, umožňujúca aj národnostný útlak českej veľkoburžoázii. Práve preto vytýčila KSČ heslo nielen formálneho, politicko-právneho, ale i skutočného hospodárskeho vyrovnania Slovenska na úroveň českých krajín za pomoci českej robotníckej triedy. Preto strana zároveň ukazovala, že národnostnú otázku zvlášť na Slovensku treba chápať v neoddeliteľnej súvislosti s roľníckou a agrárnou otázkou. Najdôležitejším činiteľom tohto vyrovnania malo byť uskutočnenie Plánu hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska (ďalej len plánu), vypracovaného z poverenia ÚV KSČ V. Širokým a predneseného na celoslovenskej krajskej konferencii KSČ v Banskej Bystrici, konanej 16. a 17. mája 1937.

Najdôležitejšou otázkou plánu, ktorý je v dejinách našej strany dokumentom prvoradého významu, je to, že V. Široký už v ňom „vyzdvihol otázku industrializácie Slovenska ako základnú požiadavku národnej rovnoprávnosti“.

A práve preto, že tým bol v slovenskom národnostnom probléme, ako sa hovorí, klinec udretý na hlavičku, rozprúdili sa v buržoáznej a sociálno-fašistickej tlači nepriateľské a štvavé útoky proti tomuto plánu. Tak ako kedysi medzinárodná buržoázia pri vyhlásení prvého päťročného plánu v Sovietskom sväze spustila veľký smiech nad boľševickou utópiou, smiech, ktorý jej však prýštil zo žľče a ktorý sa čoskoro premenil v bezmocný krik o nebezpečenstve sovietskeho dumpingu, tak isto označovali všetci predstavitelia a pomáhači slovenskej a českej buržoázie plán vypracovaný V. Širokým za neuskutočniteľnú demagógiu. Medzi pracujúcimi však pochopiteľne mal tento program mohutný ohlas, a to najmä preto, že V. Široký ho rozpracoval úplne konkrétne, ukázal, ako by sa dal skutočne prakticky uviesť do života a zdôraznil, že sa nejedná len o nejaký ďaleký, perspektívny plán, ale naopak, „je uskutočniteľný v najbližšom čase a pri daných možnostiach“, t. j. v podmienkach kapitalizmu.

Treba však pripomenúť, že ak zdôrazňujeme to, že uskutočnenie tohto plánu

sa predpokladalo už v rámci kapitalizmu, treba na druhej strane rovnako zdôrazniť, že obdobie vyhlásenia plánu je obdobím boja KSČ za vytvorenie jednotného ľudového frontu, ktorý by si po svojom vytvorení postavil na čelo novú, *ľudovú vládu*. Na túto okolnosť sa dnes pri propagandistickom vysvetľovaní plánu dosť často zabúda. Domnievam sa, že túto okolnosť treba zdôrazniť najmä preto, že požiadavky v pláne sú skutočne ďalekosiahle, ich uskutočnenie by bolo znamenalo veľmi významné zmeny v hospodárskom, politickom, kultúrnom i sociálnom živote republiky v prospech pracujúcich, tým zároveň v neprospech najväčších kapitalistov a na to by samozrejme žiadna z doterajších koalíčných, vyložene prot ľudových vlád nikdy nepristúpila.

Plán hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska bol práve jedným z veľmi dôležitých a neoddeliteľných článkov v boji za vytvorenie tohto ľudového frontu, vedeného ľudovou vládou proti fašistickému nebezpečenstvu a jeho nositeľom na Slovensku — hlinkovským ľudákom. Vidíme to jasne najmä vtedy, keď si uvedomíme, že i príčiny neuskutočnenia plánu nemožno hľadať nikde inde ako v tom, že sa nepodarilo vytvoriť jednotný ľudový front. Samozrejme, že dnes po podstatných, prevratných presunoch triednych síl v našej republike a po obrovských presunoch triednych síl v medzinárodnom meradle môžeme veľmi ťažko klásť nejaký znak rovnosti medzi spriemyslením Slovenska a od neho závislé zveľaďovanie poľnohospodárstva, obchodu, ako i sociálneho a kultúrneho života, vytýčené v pláne KSČ roku 1937 a dnešným našim plánom socialistickej industrializácie Slovenska. Nie je úlohou tejto práce rozoberať tieto rozdiely, ale myslím, že môžeme smelo povedať, že plán z roku 1937 je akýmsi *predstupňom* dnešného nášho plánu socialistickej industrializácie. Najmä je dokladom toho, že KSČ a jej gottwaldovské vedenie už za predmníchovskej republiky úplne od koreňa vedecky správne ponímala riešenie národnostnej otázky Slovákov, ktoré dnes po vydobytí moci robotníckou triedou v oveľa širšom meradle uskutočňuje.

IV

SOCIALISTICKÁ INDUSTRIALIZÁCIA — ROZHODUJÚCI ČINITEĽ RIEŠENIA SLOVENSKEJ NÁRODNOSTNEJ OTÁZKY

Konkrétne požiadavky komunistickej strany na riešenie národnostnej otázky Slovákov a ostatných národnostných menšín sa pre reakčný systém koalíčných vlád, preto, že sa nepodarilo vinou pravicových vodcov socialistických strán vytvoriť jednotný ľudový front a potom pre Mníchov a všetko, čo s ním súvisí, v bývalej ČSR neuskutočnili. Mohla ich však potom tým skôr začať uskutočňovať KSČ sama, keď sa roku 1945 stala rozhodujúcou silou v našej ľudovodemokratickej republike robotnícka trieda. Zmena mocenského postavenia v novej ČSR, skutočnosť, že najdôležitejšou silou v republike stala sa robotnícka trieda a najsilnejšou stranou KSČ, opretá o miliónové masy pracujúcich, dala po takmer 30-ročných bezúspešných snahách razom *klúč* na skutočné riešenie slovenského problému a na riešenie národnostnej otázky v republike vôbec. Nová skutočnosť bola už v posledných fázach boja nášho ľudu proti okupantom vyjadrená v VI. kapitole Košického vládneho programu, v tejto Magne charte slovenského národa, ktorá na padrť rozbila teóriu čechoslovakizmu a ustanovila, že nové vzťahy Čechov a Slovákov musia byť vzťahmi dvoch rovnoprávných národov. Avšak národnostná otázka nebola politicky úplne,

konečne vyriešená, ako sa neskôr ukázalo, ešte ani po roku 1945. Robotnícka trieda, i keď mala vedúce postavenie, musela zvädzať tvrdý boj o svoje neobmedzené konečné víťazstvo s buržoáziou, ktorá bola donútená práve teraz odhaliť naplno svoju tvár. Bol to boj o diktatúru proletariátu a tým aj o dôsledné uskutočnenie národnostných princípov vyjadrených v Košickom vládnom programe. Najmä na Slovensku začala ľudácka reakcia po údere v máji 1945 priveľmi zavčasu vystrkovať rožky a postupne sa legalizovať v Demokratickej strane. Snahy ľudáckej reakcie v spolupráci s lettrichovcami boli jasné: nedovoliť rozvinúť ľudovodemokratickému režimu jeho mohutný nástup vpred, ale zvrátiť jeho vývoj naspäť k reakcii a fašizmu.³⁷ Bezočivosť tohto nového reakčného bloku išla dokonca tak ďaleko, že si na čelne miesto dovolila krátko po rozbití fašizmu postaviť takého kovaného fašistu, ako bol Kempný, i iných jemu podobných predstaviteľov. Reakcia svoju činnosť vystupňovala najmä potom, keď tento blok „demokratov“ s ľudákmi za veľmi významnej pomoci kléra dosiahol na Slovensku vo voľbách roku 1946 dočasné víťazstvo. Keď k tomu pripočítame dnes už známu zradcovskú činnosť slovenských buržoáznych nacionalistov v radoch KSS, ktorí mali vtedy obsadené veľmi významné pozície, vidíme, že záujmy pracujúceho ľudu, vybojované v národnodemokratickej revolúcii, boli veľmi vážne ohrozené. Ale tu zároveň vieme i oceniť, čo znamenala bratská triedna spolupráca českého proletariátu, ktorý už vo voľbách roku 1946 zvíťazil nad svojou reakciou a dobyl potom spolu so slovenským proletariátom a pracujúcim ľuďom celej republiky vo februári 1948 rozhodujúce víťazstvo nad buržoáziou. A tak až februárové víťazstvo roku 1948 *politicky úplne vyriešilo i národnostnú otázku* a dalo aj ďalšie *rozhodujúce predpoklady* pre konečné vyriešenie národnostnej otázky v republike vôbec. V ústave z 9. mája 1948 bolo to potom zakotvené slovami: „Československá republika je jednotný štát dvoch rovnoprávných slovenských národov Čechov a Slovákov.“ Okrem toho ústava zaručila slovenské národné orgány.

Nástupom našej ľudovodemokratickej moci a najmä Februárovým víťazstvom boli dané rozhodujúce predpoklady pre vyriešenie tzv. slovenského problému v rámci jednotného československého štátu. Je tu teraz otázka: znamená to snáď, že tým už bola slovenská národnostná otázka bez zvyšku navždy vyriešená? Alebo že ďalej postupovalo všetko akosi automaticky, samo od seba, že už nebolo treba po februári o túto otázku bojovať? Odpoveď je jasná: nie, neznamená! Vytvorenie predpokladov, i keď rozhodujúcich, neznamená v žiadnej otázke ešte vyriešenie samo. J. V. Stalin o tomto probléme hovorí: „Národnostnú otázku nemožno pokladať za niečo samostačné, raz navždy dané. Národnostná otázka je iba časťou všeobecnej otázky *pretvorenia jestvujúceho spoločenského zriadenia* a je úplne podmienená sociálnymi pomermi, povahou štátnej moci v krajine a *vôbec celým priebehom spoločenského vývinu*“ (podčiarkol J. U.). Keďže je teda národnostná otázka podmie-

³⁷ Dokladom toho nám môže byť napríklad predvolebný leták z roku 1946, v ktorom sa medziiným hovorí: „Sidor, Hletko nezabúdajú na nás, a preto i my doma priložme ruku k dielu a pomáhajme svojim hlasom priviesť štát do kofají aspoň takých, do akých za danej situácie sa priviesť dá.“

Je pravda, že dávnejšie i my sme chceli voliť prázdnu obálkou, ale dnes bolo by to na škodu nám i našim predstaviteľom, ktorí sa spojili s demokratmi. Nebolo iného východiska, vyvolili sme si cestu, ako dostať po voľbách svojich najmilších zo žalárov cestou práva a istoty, cestou, ktorá sa nám zdala najlepšia a najmiernejšia.“

Leták ďalej pokračuje slovami: „Pri voľbách musíme jednotne voliť číslo 2. Od demokratov očakávame splnenie túžob Slovákov a splnenie Hlinkovho testamentu.“

(Ročníka nedela I, čís. 10, 9. júna 1946.)

³⁸ J. V. Stalin, *Spisy IV*, Bratislava 1952, 157.

nená celým priebehom spoločenského vývoja a je v terajšej dobe boja robotníckej triedy proti zvyškom buržoázie vôbec súčiastkou socialistickej revolúcie, ktorá sama sa zvrhnutím moci buržoázie a nastolením diktatúry proletariátu nekončí, nemohol byť zakončený ešte ani problém riešenia národnostnej otázky, pretože toto riešenie nemôže byť v závislosti od toho jednorazovým, ba ani krátkodobým aktom, ale postupným *procesom*, ktorý *neoddeliteľne* súvisí s procesom zániku kapitalizmu a vytváraním novej socialistickej spoločnosti cestou nezmieriteľného triedneho boja v prechodnom období.

Treba však hneď postaviť aj ďalšiu otázku: Je to ten istý starý problém, tá istá slovenská otázka ako napríklad za predmníchovskej republiky, okupácie alebo i v období rokov 1945—1948? Nie, nie je. Vyplýva to už z toho, čo sme povedali doteraz. Národnostná otázka vôbec nie je niečo stále, čo sa v priebehu dejín a najmä v priebehu jednotlivých etáp boja robotníckej triedy nemení. Národnostná otázka nemôže a nemá vždy, v každom období ten istý charakter. Hospodársko-politické zmeny, ktoré sa u nás odohrali za národno-demokratickej a socialistickej revolúcie a najmä po februári 1948, nemohli zostať bez vplyvu i na charakter slovenskej otázky.

V čom spočíva teda ešte dnes táto otázka, aký je jej charakter? Dnes, keď už bola rovnoprávnosť našich národov zabezpečená a chránená diktatúrou proletariátu?

Na IX. sjazde KSČ na základe rozboru situácie odpovedal na túto otázku V. Široký slovami: „Áno, slovenská otázka na našej ceste k socializmu tu je, a to vo forme hospodárskej, sociálnej a kultúrnej nerovnosti Slovenska v pomere k vyspelejším a vyvinutejším českým krajinám.“³⁹

Poznať charakter každého problému je iste nesmierne dôležité na poznanie jeho praktického riešenia. Hospodárska a v jej dôsledku i ostatná nerovnosť Slovenska v porovnaní s českými krajinami zostala nám tu ako neblahé dedičstvo polofeudálnych uhorských a československých kapitalistických pomerov. „*Týmto teda* — pokračuje na IX. sjazde V. Široký — *slovenská otázka v ČSR je problémom socialistickej industrializácie a ďalšieho rozvoja výrobných síl v hospodárskom živote, problémom zvýšenia výrobnosti poľnohospodárstva a výstavby škôl každého druhu a všetkých stupňov.*“⁴⁰

Socialistická industrializácia, ktorá sa nám na prvý pohľad javí niekedy len ako činiteľ hospodárskeho života, je takto základom riešenia celého radu ďalších veľmi dôležitých otázok, napríklad agrárnej otázky (mechanizácia), otázky zmeny triednej štruktúry v prospech robotníckej triedy, otázky zlepšenia sociálneho a kultúrneho postavenia obyvateľstva, otázky obrany vlasti a medzi nimi i národnostnej otázky. Medzi týmito je neoddeliteľná súvislosť a vzájomné pôsobenie.

Takto do hĺbky, vo všetkých súvislostiach chápala úlohu socialistickej industrializácie vždy KSČ a jej gottwaldovské vedenie už vtedy, keď bojovala proti odbúravaní priemyslu zo Slovenska a keď vytýčila Plán hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho povznesenia Slovenska. Takto pochopená otázka nám zároveň ukáže, že socialistická industrializácia Slovenska nie je len činom obrovsky zásluhným a blahodarne pôsobiacim na zlepšenie postavenia slovenského pracujúceho ľudu, činom, ktorý napravuje stáročné krivdy páchané vykorisťovateľmi na tomto ľude, ale že je zároveň objektívnou *nevyhnutnosťou* na zachovanie trvalej existencie našej

³⁹ V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickej Československu*, Bratislava 1952, 169.

⁴⁰ Tamže.

ľudovodemokratickej republiky a jej ďalšieho rozvoja. Z toho nám vyplýva i záver, že socialistická industrializácia Slovenska je nedielnou súčasťou socialistickej výstavby celej republiky, programom ako slovenského, tak i českého národa.

Od IX. sjazdu, keď boli povedané slová o socialistickej industrializácii ako rozhodujúcom činiteľovi riešenia slovenskej národnostnej otázky, uplynulo už 6 rokov gigantickej tvorivej práce nášho ľudu. Za toto obdobie sa v hospodárskom, sociálnom i kultúrnom vyrovnávaní Slovenska na úroveň českých krajín veľmi mnoho vykonalo práve preto, že v socialistickej industrializácii Československa určila naša vláda, aby rozvoj priemyslu rástol na Slovensku rýchlejšie ako v Čechách. V priebehu plnenia prvej päťročnice zmenilo sa Slovensko zo zaostalej agrárnej krajiny vo vyspelú priemyselno-poľnohospodársku krajinu. Treba tiež zdôrazniť, že našou úlohou ani nie je úplné, akési absolútne mechanické vyrovnanie Slovenska s českými krajinami (napríklad v každom odvetví), pretože práve takéto chápanie by nemalo nič spoločné so správnym chápaním industrializácie Slovenska ako *nedielnej* súčasti socialistickej výstavby *jednotného* Československa, ktoré musí brať zreteľ na surovinové, energetické a iné možnosti. Ide tu teda nie o takéto vyrovnanie, ale o zabezpečenie neustáleho *maximálneho* rozvoja možných výrobných síl. V procese takéhoto zabezpečovania rozvoja výrobných síl sa v podstate deje i sám proces vyrovnávania. A tento proces spolu s ďalšou industrializáciou ešte stále pokračuje. Preto ešte ani dnes nepatrí slovenská otázka už iba minulosti, nemožno sa s ňou zaoberať „iba ako historickou spomienkou“. Stojí tu vážna a dôležitá úloha: „...ubrániť to, čo bolo vydobyté, venovať neustálu a neochabujúcu pozornosť ďalšiemu utuženiu a prehĺbeniu bratstva a priateľstva našich národov.“⁴¹ To možno dosiahnuť len úzkou spoluprácou ľudu oboch našich národov v praxi. Avšak tu sme pri ďalšom závažnom probléme, ktorý s tým všetkým súvisí. Stručne ho rozoberieme.

Ani táto spolupráca, i keď je tu spoločný cieľ, sa sama nevytvára ani za diktatúry proletariátu, najmä nie v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu. Treba o ňu s rôznymi prekážkami, ktoré sa jej stavajú do cesty, tvrdo bojovať. (Spoločenský vývin — pokrok — sa síce deje zákonite, *ale len cez činnosť ľudí.*) Zvlášť nebezpečnou prekážkou dôslednej triednej spolupráce sú všetky prejavy buržoázneho nacionalizmu, ktoré musíme na svojej ceste vpred *neustále* odhaľovať a vykoreňovať. Na to sa však treba s týmto problémom zoznámiť, poznať, že buržoázny nacionalizmus nie je ani v krajinách pevne kráčajúcich k socializmu zjav náhodný, ale zákonitý, že má ešte korene a príčiny, z ktorých nevyhnutne vyrastá. Poukážeme v krátkosti na najdôležitejšie jeho korene.

Skúsenosti z dejín medzinárodného robotníckeho hnutia nám ukazujú, že robotníckej triede v procese jej vzniku i ďalšieho vývoja v boji proti panstvu buržoázie hrozí zo všetkých strán nebezpečenstvo rôznych nepriateľských ideológií, ktoré sa snažia ovplyvniť robotnícke hnutie, dať mu nesprávny, pre buržoáziu vcelku neškodný smer. Tohto nebezpečenstva nebolo ušetrené ani naše robotnícke hnutie, ktoré obzvlášť v minulosti muselo prejsť dlhými etapami oportunistického bahna II. internacionály. Akútne najnebezpečnejšou nepriateľskou ideológiou v našich podmienkach bol vždy popri sociáldemokratickom praktikizme a reformizme práve *buržoázny nacionalizmus*. Nie je to náhodné. Vyplýva to z historického postavenia, v akom sa oba naše národy a zvlášť Slovensko po dlhé desaťročia nachádzali. Už v Rakúsko-Uhorsku jedným z najpálčivejších problémov, s ktorým

⁴¹ V. Široký, *Za ešte bohatšie a šťastnejšie Slovensko v jednotnom ľudovodemokratickom Československu*, Pravda, 26. apríla 1955. (Referát na sjazde KSS.)

si ani rakúski, ani maďarskí, ani českí a slovenskí sociálni demokrati nevedeli rady, bola práve národnostná otázka. V predmníchovskej ČSR bolo „riešenie“ národnostnej otázky českou, slovenskou a nemeckou buržoáziou jednou z vnútorných príčin rozkladu republiky. Hlinkovský, henleinovský a horthyovský buržoázny nacionalizmus dospel k šovinizmu a fašizmu. Je len pochopiteľné, že tieto „tradície“ nemohli razom úplne zaniknúť ani v nových podmienkach, v našej ľudovodemokratickej republike, i keď hlavné korene, z ktorých vyrastá buržoázny nacionalizmus, boli u nás už — najmä februárom 1948 — silno podťaté. Robotnícka trieda ako celok, najmä jej jadro — priemyselný proletariát — vďaka KSČ dokázala doteraz vždy v podstate úspešne čeliť tomuto jedu a nedala sa ním infikovať. To však nemožno už tvrdiť dosť dobre o roľníctve a najmä nie o malomeštiactve a vrstvách inteligencie. Môžeme teda povedať, že prvou „prirodzenou“ a objektívnou príčinou vzniku buržoázneho nacionalizmu v dnešnom našom období je to, že prevýchova ľudí, myslenie nevyhnutne zaostáva za politickým a hospodárskym vývojom a práve *preto* sa môžu uplatňovať i takéto staré reakčné tradície. Musíme vidieť (bez toho, že by bolo treba situáciu čierne maľovať), že mnohí naši poctiví pracujúci (najmä roľníctvo, bývalí živnostníci, staršia inteligencia, ale i najzaostalejšie vrstvy robotníctva) sú obzvlášť na Slovensku v dôsledku prežitia krutého sociálneho a národnostného útlaku, starej buržoáznej individualistickej výchovy akoby mimovoľne nasiaknutí buržoáznonacionalistickou ideológiou. Tohto zaťaženia nie sú schopní zbaviť sa úplne *naraz*, pretože nemôžeme žiadať, aby masy odrazu pochopili, že sa od základu zmenili *všetky* podmienky, z ktorých v minulosti vyrastal národnostný útlak, že nositeľom národnostného utláčania je *jedine* buržoázia a jej triedna spoločnosť, ktorá ostatné vrstvy obyvateľstva pre uskutočňovanie svojich triednych záujmov *len zatahovala* do národnostných štváníc. Široké masy týchto pracujúcich nemôžu v dôsledku svojho doterajšieho ťažkého života *odrazu* úplne pochopiť, že „existencia kapitalizmu bez národnostného útlaku je priam tak nemysliteľná, ako je nemysliteľná existencia socializmu bez oslobodenia utláčaných národov, bez národnostnej slobody“.⁴² Tvrdiť opak znamenalo by popierať, že boj o výstavbu socializmu je húževnatým a veľmi zložitým bojom, ktorý prebieha jednak proti zvyškom nepriateľských tried, ale aj v najširších masách pracujúcich v procese ich *presvedčovania* sa o prednostiach socialistického systému pred kapitalistickým. Na druhej strane to však *vôbec* neznamená, že ak *všetci* pracujúci nie sú schopní tieto problémy *plne odrazu* pochopiť, že ich nepochopia nikdy. Práve naopak. Takýto pozostatok v myslení ľudí z minulej triednej spoločnosti sa ako neantagonistický rozpor postupne zmiernuje, prekonáva a odstraňuje tou mierou, akou sa masy pracujúcich v dennom živote presvedčujú o skutočnosti tejto pravdy, o tom, že bez vzájomnej spolupráce Čechov a Slovákov *nemožno* budovať nielen jednotný socialistický československý štát, ale ani nemožno zvyšovať životnú úroveň *ani jedného* nášho národa. Avšak o prekonávanie tohto rozporu medzi novou hospodárskou a politickou skutočnosťou a starým spôsobom myslenia, z ktorého nám ako z jedného koreňa ešte dnes vyviera buržoázny nacionalizmus, resp. jeho tendencie, treba bojovať. Dôležitým nástrojom jeho prekonávania okrem zvyšovania životnej a kultúrnej úrovne ľudu nepretržitým rastom výrobných síl a dosahovaním vyššej produktivity práce (dnes v podstate najmä dôsledným splnením plánu industrializácie a kolektivizácie krajiny) je komunistická prevýchova mas v duchu proletárskeho internacionalizmu a socialistického vlastenectva.

⁴² J. V. Stalin, *Spisy V*, Bratislava 1952, 31.

Druhou príčinou vzniku buržoázneho nacionalizmu je v dnešnom našom období kapitalistické obkolesenie, v ktorom nielen naše národy, ale i národy Sovietskeho sväzu a všetkých ľudovodemokratických krajín dnes ešte žijú. Nemožno zabúdať najmä na zradcovskú emigráciu, ktorá sa snaží prostredníctvom cudzieho rozhlasu a inými prostriedkami spolu so svojimi chlebobarcami zanašať k nám buržoázny nacionalizmus *zvonku*. Snaží sa tým oslabiť jednak jednotu Čechov a Slovákov, jednak našu spoločnú primknutosť k Sväzu sovietskych socialistických republík. Svedčia o tom okrem rozhlasu a neustále odhaľovaných agentov, poslaných k nám zo zahraničia najmä v posledných rokoch, odhalené sprisahanecké skupiny v radoch komunistických strán Sovietskeho sväzu a ľudovodemokratických krajín.

Treťou, podľa významu však snáď najhlavnejšou príčinou buržoáznonacionalistických tendencií je to, že u nás ešte existujú zvyšky porazených vykorisťovateľských tried, ktoré najmä na dedinách majú ešte i určité hospodárske pozície, i keď neustále obmedzované. V zúrivej snahe o zachovanie svojej existencie používajú tieto triedy *zámerne* všetky možné formy boja proti silám socializmu s cieľom rozraziť triednu jednotu pracujúcich, poškodiť a oslabiť budovanie socializmu a prinavrátiť panstvo slobodného kapitalistického vykorisťovania. Tento rozpor medzi nastupujúcimi silami socializmu a na zánik odsúdenými silami kapitalizmu má antagonistický charakter. Nemá tendenciu s výstavbou socializmu zanikať postupným zmierňovaním, ale práve naopak, až do úplnej likvidácie sa neustále zostrovat' a vyhrocovať. Táto príčina vzniku buržoáznonacionalistických tendencií môže byť zhruba odstránená len tým, že sa v postupujúcom triednom boji tento rozpor vyhradí a dozreje do takej miery, že ho mocnejšie a stále rastúce sily socializmu zlikvidujú. Najúčinnější zbraňou na to je v súčasnej dobe vzhľadom na vnútornú situáciu budovanie socializmu v mestách i na dedine a vzhľadom na medzinárodnú situáciu boj za mier. Budovanie socializmu preto, aby sa pre túto likvidáciu zvyškov vykorisťovateľských tried vytvorili podmienky a zároveň i preto, že jedine pomocou budovania socializmu nastáva skutočné hospodárske, sociálne a kultúrne vyrovnanie našich národov a bratské súžitie nášho ľudu. Konkrétne to znamená viesť boj za ďalšie plnenie plánu socialistickej industrializácie krajiny a kolektivizácie poľnohospodárskej výroby. Sú to činitelia, ktorí v ľudovodemokratickom štáte ako orgány moci robotníckej triedy najpodstatnejšie napomáhajú likvidáciu pozostatkov starého buržoázneho národa a vytváranie nového socialistického národa. A práve tento proces: likvidácia starých buržoáznych národov a formovanie nových socialistických národov je najpodstatnejšou črtou súčasnej etapy národnostnej otázky v našej ľudovodemokratickej československej vlasti. Takto sa od základu zmenila a takýto charakter v poslednom desaťročí nadobudla slovenská národnostná otázka. Je to v našich pomeroch opäť ďalšie praktické potvrdenie materialistického chápania vývoja spoločnosti, potvrdenie toho, ako novonarastajúce výrobné vzťahy, ktoré sa na základe socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov neustále uplatňujú, musia nevyhnutne pôsobiť i na všetky ostatné spoločenské vzťahy.

V

ZÁVER

Domnievam sa, že bude užitočné a správne, keď výsledky celej práce zhrnieme do niekoľkých stručných záverov. Chcem v nich predovšetkým porovnať „riešenie“

slovenskej národnostnej otázky českou a slovenskou buržoáziou v predmníchovskej republike s riešením tejto otázky robotníckou triedou v našej ľudovodemokratickej republike.

Obdobie predmníchovskej republiky

1. Predmníchovská Československá republika, i keď vznikla roku 1918 spoločným úsilím pracujúcich Čechov a Slovákov, stala sa v dôsledku toho, že boj o charakter republiky roku 1920 vyhrala buržoázia, zväzkom *násilného* udržiavania slovenského ľudu (i ľudu ostatných utláčaných národností) v národnostnom útlaku českou imperialistickou veľkoburžoáziou za pomoci slovenskej buržoázie.

2. Otázka rovnoprávnosti slovenského národa s národom českým nebola vyriešená *ani formálne*, pretože reakčná (i v ústave právnicky zakotvená) teória „čechoslovakizmu“ neuznávala *ani* existenciu svojbytného slovenského národa, i keď už na prvý pohľad vidieť, že Slováci majú všetky znaky novodobého samostatného národa.

3. Česká imperialistická buržoázia, ktorá si za pomoci slovenskej, najmä agrárnej centralistickej buržoázie udržiavala Slovensko ako odbytište tovaru i ako rezervoár lacných pracovných síl, tým že všemožne hatila hospodársky a od neho závislý kultúrny a sociálny rozvoj Slovenska, zamedzovala slovenskému pracujúcemu ľudu dôkladnejšie využiť i to minimum buržoáznodemokratických „vymožností“ a práv, ktoré republika poskytovala pracujúcim. (Je samozrejmé, že za ostatný národ nemôže rovnako ako národ vyspelý využívať ani formálne práva.)

4. Touto svojou politikou česká imperialistická buržoázia a jej vláda za pomoci slovenskej centralistickej buržoázie *roznecovala* národnostné štvanice, hnala tým vodu na mlyn slovenským, nemeckým, maďarským i poľským fašistickým separatistom. Táto politika doviedla republiku nakoniec ku krachu vnútornej politiky štátu a k sedemročnému fašistickému otroctvu našich národov pod nadvládou najreakčnejšieho svetového imperializmu — hitlerovského Nemecka.

5. Žiadna zo skupín slovenskej a českej buržoázie nesnažila sa nikdy *skutočne* od koreňa vyriešiť národnostnú otázku v republike. Ich „snaženia“ zostávali vždy buď len v oblasti rôznych „vlasteneckých“ *slovných* fráz a teórií, alebo nevyhnutne speli k fašistickému riešeniu, to znamená k najrafinovanejšiemu sociálnemu i národnostnému útlaku.

Jediným opravdivým bojovníkom za *skutočné* vyriešenie národnostnej otázky už v predmníchovskej republike bola Komunistická strana Československa, ktorá nielen vytýčila demokratické *právo* národov na samourčenie, ale dôsledne bojovala i za hospodárske, sociálne a kultúrne vyrovnanie našich národov.

Obdobie ľudovodemokratickej republiky

6. Ľudovodemokratická Československá republika vznikla ako *dobrovoľný* štátny zväzok pracujúcich Čechov a Slovákov, vybojovaný za pomoci Sovietskej armády v boji proti okupantskej i domácej fašistickej reakcii. Vo svojom doterajšom vývoji vyvinula sa v štátnu formu diktatúry proletariátu, ktorá jediná bola schopná dať *kľúč* na vyriešenie národnostnej otázky.

7. Otázka rovnoprávnosti slovenského národa voči národu českému sa vyriešila nielen formálne tým, že sa uznala a v ústave zakotvila existencia samostatného slovenského národa, ktorý si svoje vlastné otázky v rámci *jednotného štátu*

riadi svojimi národnými zákonodarnými i výkonnými orgánmi, ale okrem toho boli dané všetky *reálne* podmienky na vytvorenie skutočnej rovnosti — hospodárskej, sociálnej a kultúrnej. Hlavným uskutočňovateľom tejto rovnosti je socialistická industrializácia Slovenska, uskutočňovaná za pomoci českého pracujúceho ľudu.

8. Táto nová hospodárska (sociálna i kultúrna) skutočnosť a politika ľudovo-demokratického štátu je zárukou postupného miznutia národnostných nerovností (pri zachovaní národnostných rozdielov, pretože až za socializmu majú národy opravdivú svojbytnú možnosť rozvoja), tým je zároveň ohromnou pákou na utužovanie vnútornej sily štátu, pákou likvidácie starých *buržoázných* národov a formovania naozaj bratských *socialistických* národov.

Napriek tomu všetkému nemožno zabúdať na nebezpečenstvo buržoázneho nacionalizmu, ktoré sa objavuje nielen ako pozostatok starých buržoázných pomerov, ale má v prechodnom období ešte i svoje triedne korene (i keď veľmi podloméné). Buržoázny nacionalizmus treba *vykoreňovať* a neustále proti nemu ideologicky bojovať.

LEV HANZEL

K FILOZOFICKÝM ZÁKLADOM SOCIÁLDEMOKRATIZMU

Marxizmus je najvyšším stupňom triedneho uvedomenia proletariátu. Môže byť preto teóriou iba revolučného hnutia vysoko vyvinutého, skúseného v triednych zápasoch. Od počiatkových náznakov triedneho uvedomenia a elementárnych foriem triedneho boja proletariátu až k najvyššej forme revolučného zápasu, ktorý ho subjektívne uschopňuje na dobytie politickej moci a na výstavbu základov socializmu, je preto viac vývinových stupňov.

V čase, keď Marx a Engels vypracovali svoje učenie, nebolo masové robotnícke hnutie ešte nikde natoľko vyvinuté, aby marxistická teória bezprostredne odrážala jeho vývinový stav — i keď jestvovali už hospodársko-politické a ideologické predpoklady pre jeho objavenie. Marxizmus sa stal dedičom nielen toho pozitívneho, čo vytvorila buržoázna veda a filozofia, ale dedičom všetkej skúsenosti ľudského poznania minulosti. Preto zákonite prekročil skúsenostný okruh v štádiu vzniku a vývinu sa nachodiacieho robotníckeho hnutia. Uvážme iba, aký prakticko-politický a teoretický vývin musel proletariát prekonať, kým sa nezbavil aspoň vo svojej najuvedomelejšej časti zjavných vplyvov buržoázneho myslenia.

Marxizmus bol preto v časoch svojho vzniku iba jedným z mnohých náhľadov v robotníckom hnutí. Obdobie I. internacionály je vyplnené bojmi proti rôznym malomeštiackym socialistickým smerom (lassallizmus, proudhonizmus, anarchosyndikalizmus atď.) o víťazstvo a pevné zakorenenie marxizmu v robotníckom hnutí. Založenie II. internacionály roku 1889 sa už dialo v znamení víťazstva marxizmu. Od tých čias sa usilujú liberálno-meštiacke elementy o jeho likvidáciu, sfalšovanie a prispôbenie záujmom buržoázie, zastávajúce zdanlivo pozície marxizmu. V robotníckom hnutí vzniká oportunistizmus. Oportunistizmus je sústava kontrarevolučných organizačných foriem a metód politickej práce, ako i foriem ideológie, malomeštiackych návykov a tradícií, ktoré sa usilujú urobiť z robotníckeho hnutia nástroj buržoáznej politiky. Teoretickým zdôvodnením oportunistizmu je revizionizmus, ktorý